

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 23 (2023), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2023

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je vpisan v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

MARIJAN PREMOVIČ: The Medieval Tradition in the Ideology of the Karadordevič Dynasty	293
<i>Srednjeveška tradicija in ideologija Karadordevičev</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Karadordeviči in slovenske politične stranke 1918–1941	313
<i>The Karadordevičs and Slovenian Political Parties, 1918–1941</i>	
TAMARA GRIESSER-PEČAR: Slovenska katoliška cerkev in Karadordeviči	361
<i>Slovenian Catholic Church and the Karadjordjevič Dynasty</i>	
ANDREJ RAHTEN: Zunanjepolitični koncept kneza Pavla	397
<i>Foreign Policy Concept of Prince Paul Karadordevič</i>	
DARJA KEREC: Karadordeviči in Prekmurje	427
<i>Karadjordjevičs and Prekmurje</i>	
MIRA MILADINOVIČ ZALAZNIK: S srbskim patriarhom Gavrilom pri Windisch-Graetzih o Jugoslaviji pod žezlom Karadordevičev	459
<i>The Serbian Patriarch Gavrilko at Windisch-Graetz Family Discusses Yugoslavia Under Karadordevič's Scepter</i>	
IVAN SMILJANIČ in PETER MIKŠA:	
" Bronasti lik Največjega Jugoslovana ": javni spomeniki Karadordevičem na Slovenskem.....	489
<i>"Bronze Figure of the Greatest Yugoslav": Public Monuments to the Karadordevič Dynasty in Slovenia</i>	
BOŽO REPE: Karadordeviči in vladarska ideologija pri Slovencih	529
<i>The Karadordevičs and the Ruler's Ideology Among Slovenes</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 565

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 569

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

Karadorđevići in Prekmurje

Darja Kerec

Dr., izredna profesorica
Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk
Kardeljeva ploščad 16, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: darja.kerec@pef.uni-lj.si

Izvleček:

V članku so predstavljeni odzivi prekmurskih javnih osebnosti in časopisni zapisi ob načrtovani in izvedeni združitvi Prekmurja s Hrvati in Srbi v novi skupni državi (Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev/Kraljevina Jugoslavija). Podobno kot drugod na Slovenskem, je bil tudi v Prekmurju pri delu prebivalstva in cerkvenih predstavnikih prisoten nekakšen strah pred srbstvom in pravoslavno vero, kar je v državnem okviru poosebljal kraljevi dvor s Karadorđevići. Kljub turbulentnim mesecem, ki so se odvijali do srede avgusta 1919, je med večinskim prebivalstvom (Slovenci) prevladalo veselje, ki so ga manifestirali tudi javno, a morda manj pompozno kot v Ljubljani ali Mariboru. Posebej slovesna in tudi napeta so bila praznovanja državnih praznikov z novimi državnimi simboli (zastava, grb in himna). Vstop v nov državni okvir je prinesel spremembe tudi v imenih ulic in cest, predvsem pa je bila nova kulturna identiteta, ki jo je ob težavni vzpostavitvi novega šolskega sistema predstavljal predvsem nov črkopis (gajica), ki so ga v madžarsko usmerjenih časopisnih uredništvih več let deklarativno zavračali.

Ključne besede:

Karadorđevići, Prekmurje, pravoslavje, časopisi, prazniki, zastave, spomeniki, gajica

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 23 (2023), št. 2, str. 427–458, 112 cit., 4 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Od razglasitve Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevine SHS) 1. decembra 1918 do jugoslovanske zasedbe Prekmurja 17. avgusta 1919 je minilo dobrih osem mesecev. Številni duhovniki so od jeseni 1918 politično opredelili, da za jugoslovansko državo konkretno utemeljevali s članstvom in z aktivnostmi v Narodnem svetu za Štajersko, posebej dr. Franc Kovačič in dr. Matija Slavič. Oba sta leta 1919 kot izvedenca sodelovala v jugoslovanski delegaciji na pariški mirovni konferenci. Pred iztekom vojne in v mesecih po ustanovitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Države SHS) je tudi črenšovski župnik, publicist in izdajatelj Jožef Klekl izkoristil zaupanje slovensko govorečih Prekmurcev, ki so bili vrsto let redni bralci njegovih tiskov (mesečnik *Nevešteno poprijeta Devica Marija zmožna gospa vogrszka/Marijin list* in koledar *Najszvetejšega Szrca Jezusovoga veliki kalendar za liudszto/Kalendar Srca Jezusovoga* je izdajal od leta 1904, tednik *Novine* pa od decembra 1913). Klekl je kot duhovni in politični voditelj prekmurskih Slovencev in na podlagi osebnih poznanstev konec septembra 1918 postal zaupna oseba in trdna opora Slaviču v prizadevanjih za njun končni, a še zelo oddaljen cilj: združitev Slovencev na obeh bregovih Mure v isti državi.¹ Sledili so meseci, ko so se zvrstili dogodki, ki so med Prekmurce postopoma vnesli zavedanje o novi državi in novem vladarju, ki ne bo, kot so upali Madžari, "njihov" kralj Karel IV. (Karel Habsburški I.), ampak srbski kralj Peter I. Karadordević.

Nova država, nov vladar

Karel je 17. oktobra 1918 odstopil kot cesar Avstrije, ogrskemu prestolu pa se ni povsem odpovedal vse do smrti. Od odprave Kraljevine Ogrske oziroma formalne razpustitve monarhije do Madžarske ljudske republike 16. novembra 1918 je minilo točno 31 dni. "Ljudska" oziroma meščanska vlada pod vodstvom Mihályja Károlyija je v zelo kratkem času pripravila zakone na področju volilne zakonodaje, svobode tiska, sodstva s porotniki in kmečke zemljiške posesti. Takrat je postalo tudi jasno, da se sosednji narodi ne želijo dogovarjati z Madžari, temveč so odločno stremeli k ozemeljskim zahtevam², ki so bile od 12. januarja 1919 "že" na dnevnem redu mirovne konference. Uredniki slovenskih in

¹ Pregled zgodovine Prekmurja: preteklost Prekmurja od prazgodovine do konca 20. stoletja, ur. Andrej Hozjan [avtorji besedil Janez Balažic et al.] (Murska Sobota, 2021), str. 146 (dalje: *Pregled zgodovine Prekmurja*).

² László Göncz, *Madžari: kratka zgodovina Madžarov* (Murska Sobota, 2004), str. 128; glej tudi: László Göncz, "Načrti avtonomne in upravne organiziranosti Slovenske krajine v obdobju Károlyijeve ljudske republike (od novembra 1918 do marca 1919)", *Studia Historica Slovenica* 21, 3 (2021), str. 727–788.

madžarskih tiskov so v tem obdobju komaj sledili vsem dogodkom, ki so se en za drugim odvijali v razmiku nekaj ur ali dni, pogosto v kombinaciji hujškaške retorike in s sklepnimi dejanji, ki za lokalno prebivalstvo v krajšem časovnem obdobju niso obetali nič dobrega. Dnevno dogajanje in politični pretresi so med ljudi v naslednjih mesecih vnašali predvsem nemir in občutek negotovosti, posebej po marčevski razglasitvi Republike svetov³ pod vodstvom Béle Kuna in kratkotrajni Murski republiki Vilmoša Tkalca.

11. marca 1919 je vlada Kraljevine SHS v letaku, naslovljenem "Prekmürski Slovenci!", zagnala neposredno protimadžarsko agitacijo. Besedilo v prekmurščini je nastalo na pobudo Prekmurcev v okviru deputacije v Beograd. V njem so Prekmurce obveščali, kaj jih čaka v Jugoslaviji, o velikih madžarskih dolgovih in odškodnini za vojna grozodejstva, ter jih pozivali k demokratični in enakopravni Jugoslaviji, kjer bodo vse veroizpovedi enakopravne. Obljubili so tudi razdelitev grofovske zemlje oziroma agrarno reformo ("Verite vladi (kormangi) toga mogočnoga, zjedinjenoga naroda verite reči našoga vladára prestolonaslednika Aleksandra, da bo vsa zemlja raztálana in dána poodelavskim srmakom, šteri bodo to zemljo samo obdelovali.")⁴, kar je imelo med slovensko govorečim prebivalstvom največji odmev. Tudi Ivan Jerič (1891–1975), duhovnik in Maistrov borec, v spominskih zapisih omenja, da so v t. i. jugoslovanski skupini, ki so jo sestavljali lokalni duhovniki, v propagandne namene za agrarno reformo poudarjali, da "je zemlja božja in od tistega, ki jo bo obdeloval"⁵, kot je v začetku leta 1919 izjavil tudi regent Aleksander.⁶ Proglas "Prekmürski Slovenci!" so v obliki letaka, v katerem so na koncu poudarili tudi Wilsonov program s 14 točkami in pravico do samoodločbe narodov ter ozemeljsko nedotakljivost, širili v Prekmurju:

Ne dajte se preslepiti z obljbami madžarskih plačanih agentov /.../ Zavüpajte sebi i prvaičnosti, štero je oblübo za vse male narode Vilson, predsednik velike Amerike /.../.

Belgrad 11. marec 1919 – Vlada kraljestva Slovencev, Hrvatov in Srbov.⁷

³ Klekl zanjo v *Novinab* uporablja termin Sovjet republika/Sovjetrepublika, pridevnik zapisuje tudi kot "szovjet".

⁴ 11. marec 1919: POZIV PREKMURSKIM SLOVENCEM. Letak beogradske vlade (*Források a Muravidék történetéhez: szöveggyűjtemény* = *Viri za zgodovino Prekmurja: zbirka dokumentov*. Köt. 2 = Zv. 2: 1850–1921 (Szombathely: Vas Megyei Levéltár = Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár = Arhiv županije Zala, 2008)), str. 292–293 (dalje: *Viri za zgodovino Prekmurja*).

⁵ Ivan Jerič, *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju* (Murska Sobota, 2001), str. 70 (dalje: Jerič, *Zgodovina madžarizacije*).

⁶ "Regent je s svojo poslanico dal signal: zemlja je Vaša in božja, je proglasil narodu." ("Zemlja in pravica", *Slovenski narod*, 1. 2. 1919, št. 27, str. 1).

⁷ 11. marec 1919: POZIV PREKMURSKIM SLOVENCEM. Letak beogradske vlade (*Viri za zgodovino Prekmurja*, str. 294).

Prekmurci so se v začetnem obdobju združitve težko znašli v novi državi, novi identiteti in tudi z novim črkopisom. Odnos do novega vladarja je bil povezan in pogojen z dojemanjem podobe, kot so jo v javnosti dostopnim medijem posredovali v časopisju, posebej okoli prelomnih dogodkov in jubilejev. Kar naenkrat so tu novi državni in osebni prazniki, posebna slava (krsti in poroke) ter obletnice rojstev, smrti... Kar naenkrat so tu novi spomeniki, preimenovanja cest, ulic, trgov in objektov... Kar naenkrat z naslovnice časopisov "izginejo" spominske objave o Francu Jožefu in Elizabeti, priljubljeni cesarici ali o Karlu I. in Citi... V časopisih so objavljali daljše članke o posameznih članih rodbine Karadordevič in posebne priloge s podobami (osebni in skupinski portreti, udeležbe na slavnostnih dogodkih, fotografije z izletov in potovanj doma in po Evropi...). Takšne objave so pri bralcih vzbujale pozitiven odnos do kraljevega dvora, veliko bolj kot objavljeni vladni razglasi in uredbe ali novice o draginji in kadrovske stiskah v prekmurskih šolah.

Nova država, "nove" veroizpovedi

V letaku "Prekmürski Slovenci!" so izpostavili tudi pomen enakopravne zastopanosti veroizpovedi ("V jugoslovanskoj državi majo vse vere: katoličanska, evangeličanska, pravoslavna in muslimanska popuno sloboščino i ednake pravice. Ravno tak majo v našoj državi ednake pravice vsi trije jeziki: Slovenski, horvatski i srbski ..."⁸), saj je bil po stoletjih katoliških vladarjev strah pred pravoslavnim kraljem med prebivalstvom in vodilnimi katoliškimi duhovniki vseskozi prisoten, iz česar je izvirala tudi dvom o smiselnosti pridružitve Srbiji. Nekateri prekmurški katoliški duhovniki so v strahu pred združitvijo s pravoslavnimi Srbi intenzivneje zagovarjali avtonomijo Prekmurja oziroma njegovo delno samostojnost, bodisi v Jugoslaviji (Mihael Kühar in Ivan Jerič, Joško/Jožef Godina⁹) bodisi v Madžarski¹⁰ (več duhovnikov in bogojski župnik Ivan Baša in madžarski vladni poverjenik za Slovensko krajino¹¹ dr. Bela Obal¹², ter

⁸ Prav tam.

⁹ Jerič in Kühar sta v Ljubljani zaprosila tamkajšnji Narodni svet kot osrednje vladno telo za izvedbo priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS (*Pregled zgodovine Prekmurja*, str. 148). Godina, tudi duhovnik in Maistrov borec, pa je aktivno deloval za priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS in je snoval akcijo Prekmurske legije za vojaško zasedbo v maju 1919 iz Ljutomera; junija je s Kleklom in Jeričem podpisal tudi *Spomenico prekmurskih Slovencev*. 17. avgusta 1919 je v Beltincih na zborovanju ob priključitvi kot prvi od domačinov nagovoril zbrane (*Pregled zgodovine Prekmurja*, str. 149).

¹⁰ 11. marec 1919: POZIV PREKMURSKIM SLOVENCEM. Letak beograjske vlade (*Viri za zgodovino Prekmurja*, str. 291).

¹¹ Slovenska krajina, tudi Slovenska okroglina (madž. Vendvidék in Tótság): območje, kjer so (večinsko) živeli Slovenci na Ogrskem, torej Prekmurje (v preteklosti vključeno tudi Porabje).

¹² Béla Obal, prekmurski rojak, zgodovinar in profesor teologije; tudi predavatelj na pravni fakulteti v Prešovu.

Jožef Klekl¹³ – ti so bili do združitve s pravoslavnimi Srbi, ki so naenkrat postali največja skupnost v Kraljevini SHS, precej skeptični¹⁴).

Tako sta prevladali dve ideji oziroma dva načrta: Jeričev in Godinov z mlajšimi ljudmi, ki so se zavzemali za brezpogojno in takojšnjo združitev s Kraljevino SHS, ter Kleklov, ki mu je Ivan Jerič konec januarja 1919 iskreno povedal,

da si z avtonomijo zapremo pot v Jugoslavijo in da bodo Madžari na mirovni konferenci povedali, da se je naše ljudstvo izjavilo za zvezo z Madžarsko in je dobilo narodno avtonomijo in da tako pripadnost Prekmurja na mirovni konferenci niti v razpravo ne bo prišla. Sklenil je še, da Madžari sedaj, ko jim razpada njihova država, obljubijo vse, pozneje pa nam ne bodo dali ničesar in da bo v Prekmurju zopet obveljala politika soboških madžarizatorjev.¹⁵

Kleklov načrt ima, tako Jerič, v delu besedila glede mirovne konference izražen nekakšen strah pred hegemonijo pravoslavja in ga izpostavlja kot absurdnega. Ta del se glasi: "... da bi [Prekmurje, op. a.] v Jugoslaviji skupno z ostalimi Slovenci v slovenskem kantonu uživalo najširšo avtonomijo"¹⁶. Če povzamemo, je Klekl za Prekmurje predvideval, da bi bilo avtonomno v okviru Madžarske, s posebnim upravnim sedežem v Murski Soboti. Hkrati pa je izpostavil, da je pokrajina lahko avtonomna v okviru Kraljevine SHS, če bi tako odločili na mirovni konferenci.

Jožef Klekl starejši (1874–1948), za mnoge "duhovni vodja prekmurskih Slovencev", je kot publicist, urednik in izdajatelj tiskov¹⁷ včasih prikrito, največkrat pa odkrito odklanjal druge verske skupnosti – tudi krščanske. Njegovi

¹³ Januarja 1919 so se prekmurski duhovniki in župniki v Črenšovcih dokončno izrekli o avtonomiji: Klekl je skupaj z Bašo, J. Sakovičem, J. Čačičem, J. Küharjem in drugimi oblikoval načrt z izjemno visoko stopnjo avtonomije slovenskega prebivalstva, ki se ni opazneje razlikoval od Obalovega in je bil v zaključku dvoumen, saj se je bral in razumel kot "Prekmurje da in ne znotraj Madžarske", za Madžarsko pa bi se odločili le v primeru, če bi tako odločila mirovna konferenca (*Pregled zgodovine Prekmurja*, str. 150–151).

¹⁴ *Prav tam*, str. 148.

¹⁵ Jerič, *Zgodovina madžarizacije*, str. 83.

¹⁶ Del besedila (objavljeno je bilo 13. februarja 1919): "Slovensko ljudstvo z najponižnejšo prošnjo prihaja k Madžarski ljudski republiki, naj blagovoli po svojih zastopnikih pri mirovni konferenci zagotoviti celotno avtonomijo Slovenske krajine ne samo za slučaj, če bi mirovna konferenca našo pokrajino pustila pri Madžarski, ampak tudi za slučaj, da nas priključi k ostalim Slovencem v Jugoslaviji, da bi v Jugoslaviji skupno z ostalimi Slovenci v slovenskem kantonu uživala najširšo avtonomijo." (Jerič, *Zgodovina madžarizacije*, str. 84).

¹⁷ Mesečnik *Nevtepeno poprijeta Devica Marija*, zmožna *Gospá Vogrska* (od leta 1919 kot *Marijin list*) in tednik *Novine* (s podnaslovom *Pobožen, družbeni in pismeni list za Vogrske Slovence*, od leta 1913 do 1941). Že po naslovu mesečnika lahko sklepamo, da je bil večji del vsebin namenjen objavam s stališči Rimskokatoliške cerkve, navsezadnje gre, kljub splošnim novicam o dogodkih doma in po svetu, za versko čtivo (Darja Kerec, "Prouti tvojemi bližnyemu krivo ne izvedocsi": slika prekmurskega protestantizma v medijih v preteklosti", *Stati inu obstati: revija za vprašanja protestantizma* 16, [št.] 32 (2020), str. 312 (dalje: Kerec, "Prouti tvojemi bližnyemu").

komentarji ter izbor novic povedno pričajo o osebni nenaklonjenosti do "drugovercev", med katere je kot udeleženke vojne na strani antante umeščal kar države v celoti (Združeno kraljestvo, Francija, Združene države Amerike, Srbija, Črna Gora, Romunija in Rusija). Rusijo je imel zaradi pravoslavne veroizpovedi v trajni nemilosti, pa čeprav gre za eno od vej krščanstva.¹⁸ Klekl se je upokojil že pred koncem vojne, živel je v Črenšovcih. V turbulentnem obdobju, ko je vrelo v Prekmurju in le-to še ni bilo priključeno h Kraljevini SHS, so spomladi 1919 časopis prevzeli boljševiki¹⁹, po epizodi z Mursko republiko in Tkalčevem pobegu čez mejo pa je s 17. avgustom Klekl ponovno urejal svoj tednik. Posebna vrednost *Novin* je uvedba slovenskega črkopisa. Vsebine so bile politične, gospodarske in predvsem nabožne, kot je pisalo tudi v samem podnaslovu: *Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrške Slovence*.²⁰

Kljub dejstvu, da so bile v novi skupni državi večinsko prevladujoče veroizpovedi (katoliška, pravoslavna in judovska vera) na deklarativni ravni enakopravno zastopane in ob priznavanju nekaterih drugih veroizpovedi v okviru društev, se zdi, da je bilo sobivanje z drugimi narodi in njihovimi verstvi za Klekla nova realnost, ki jo je kljub povedni statistiki kot duhovni pastir in publicist težko sprejemal, kar izpričuje tudi Ivan Jerič po tem, ko ga je decembra 1918 obiskal v radgonski bolnišnici: "Tožil je, zakaj so se Hrvatje in Slovenci zedinili s Srbi za eno državo. V tej bodo pravoslavni imeli premoč. Pravoslavje bo državno verstvo, katoličani bomo zapostavljeni, če že ne preganjani."²¹ Jerič ga je skušal pomiriti, rekoč, da je sam hrvaški škof Strossmayer imel tesne zveze s pravoslavnimi Srbi in da ima Srbija s Sveto stolico konkordat, katoličani v Srbiji pa imajo tudi svojega primasa.²² Ob kasnejših dogodkih in vojaških intervencijah po nastopu Kunove komunistične vlade se strahovi pred pravoslavjem niso nič zmanjšali in zaupanje domačinov do "brezbožnih prišlekov" se je nadaljevalo. O tem piše tudi Matija Slavič:

Boljševiška doba v Prekmurju: Nekateri boljševiški voditelji so se celo začeli prijazno obnašati nasproti verskemu prepričanju ljudstva, dasi so splošno zaničevali vsako vero. V Beltincih n. pr. je bil za komisarja ali vodja direktorija neki kovač iz Budimpešte, z imenom Pandurovič, Srb pravoslavne vere, ki je bival v stanovanju okrajnega glavarja. Ta je začel celo zahajati h katoliški službi božji, pri kateri je stal v cerkvenem prezbiteriju, da bi si pridobil naklonjenost ljudstva.²³

¹⁸ Kerec, "Prouti tvojemi bližnyemu".

¹⁹ Odgovorni urednik je postal Vilmoš Tkalec, učitelj, organist, vojaški namestnik ljudskega komisarja za Prekmurje in vodja Murske republike. Tednik je preimenoval v *Rdeče Novine* (Prav tam, str. 319–320).

²⁰ Prav tam.

²¹ Jerič, *Zgodovina madžarizacije*, str. 80.

²² Prav tam.

²³ *Prekmurje. Spisal univ. prof. dr. M. Slavič, izvedenec za Prekmurje pri mirovni konferenci v Parizu* (Ljubljana, 1921), str. 53.

V novi državi so bile zakonsko priznane le nekatere cerkve in verske skupnosti, druge so imele status društev. Ob popisu leta 1921 je v Sloveniji živelo 1.054.919 prebivalcev, med njimi je bilo 96,6 % rimokatolikov in 2,6 % evangeličanov²⁴. Pripadniki drugih veroizpovedi so si številčno sledili takole: pravoslavni (0,6 %), izraeliti, muslimani (0,1 %), grkokatoliki (0,1 %), brez veroizpovedi in neznano (0,0 % ali brez odgovora). V Kleklovih Črenšovcih (okraj Dolnja Lendava) se jih od 1.127 prebivalcev za katoličane izreklo 1.124, za izraelite pa trije. V celotnem dolnjelendavskem okraju je bilo 37.765 prebivalcev, od teh 324 evangeličanov augsburške veroizpovedi, 344 ref. evangeličanov (kalvinci) in 36.747 katoličanov.²⁵ Večina evangeličanov je živela v okrajnem glavarstvu Murska Sobota, večina pravoslavnih v Ljubljani, Mariboru, Dolnji Lendavi, Slovenski Bistrici, Sv. Lovrencu na Dravskem polju in v Adlešičih. Večina izraelitov je živela v okrajnem glavarstvu Murska Sobota in občini Dolnja Lendava, večina muslimanov je prebivala v Ljubljani in Mariboru.²⁶

Tudi prekmurska evangeličanska skupnost je po pridružitvenem letu, ko je bila vključena v Nemško evangeličansko krščansko deželno cerkev augsburške veroizpovedi v Kraljevini SHS²⁷, v novem državnem okviru pogosto izražala nezadovoljstvo ob zakonsko priznanih cerkvah in verskih skupnostih, kar so nemalokrat tudi obelodanili v lastnem periodičnem tisku. *Luther kalendari* je izhajal od leta 1920 (1923 so ga preimenovali v *Evangeličanski kalendar*), mesečnik *Düševni list* pa od leta 1922. Besedilo je bilo v prekmurščini in še do konca leta 1931 so uporabljali madžarski črkopis in ne gajice²⁸, kot je to s prvo številko *Marijinega lista* decembra 1914 storil Klekl. So pa v *Düševnem listu* v 20. letih gradivo za prispevke pogosto povzemali iz drugih slovenskih časopisov, posebej iz *Slovenca*, ki je bil ob liberalnih *Jutru* in *Slovenskem narodu* vodilni slovenski politični časnik, a tudi glasilo slovenskega katoliškega gibanja. Tako so marca 1923 nekoliko vehementno povzeli novico o napovedani "združitvi" katoliške in pravoslavne cerkve, kot jo je v delu svojega predavanja na Orientskemu institutu v Rimu nakazal Lvovski metropolit Ukrajinsko-grške katoliške Cerkve Andrej Septički/Szeptycki februarja 1923. Ta je povedal: "Sicer ni upanja, da bi se cela vzhodna cerkev zedinila s katoliško, upati pa smejo, da se bodo s katoliško cerkvijo zedinile večje množice Rusov. /.../ Pri delovanju za cerkve-

²⁴ Jurij Perovšek, "Ljudsko štetje", v: *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941* (Ljubljana, 1997), str. 254.

²⁵ Ljudsko štetje 31. januarja 1921 (Miroslav Kokolj, *Prekmurski Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije: 1919–1941* (Murska Sobota, 1984), str. 111–116 (dalje: Kokolj, *Prekmurski Slovenci*)).

²⁶ Milivoja Šircelj, "Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002" (Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2003), str. 68–69.

²⁷ *Pregled zgodovine Prekmurja*, str. 291.

²⁸ Prav tam, str. 246, 287.

no zedinjenje ne smemo pozabiti, da so nam pravoslavni mnogo bliže nego protestanti."²⁹ Zaskrbljenost cerkvenih predstavnikov kot tudi papeža Pija XI. je bila reakcija na predvojne, medvojne in povojne dogodke v Rusiji. Tudi v pontifikatu predhodnika Benedikta XV. je steklo več mirovnih prizadevanj in akcij za pomoč obubožanim in lačnim, tudi ljudem v boljševiški Rusiji.³⁰ 30. decembra 1922 je bila razglašena Zveza sovjetskih socialističnih republik, prva komunistična država na svetu, in objave "o strahu pred pravoslavjem", ki so ga pogosto enoznačno povezovali z boljševizmom, so bile v slovenskih tiskih pogoste. V prekmurski evangeličanski Cerkvi so novico o predavanju Septičkega povzeli z besedami, da "... mogoče, da so katoličanom bližje pravoslavci kot protestanti, a preden bi se to zgodilo, mislimo, da bi še dosti vode odteklo dol po Muri in Donavi."³¹

Po volitvah v ustavodajno skupščino (28. november 1920), sprejetju vidovdanske ustave (28. junij 1921) in smrti kralja Petra (16. avgust 1921) je dodatne skrbi med slovensko katoliško duhovščino in politiki vzbujal proračun, iz katerega naj bi premalo sredstev namenili duhovščini in katoliškemu prosvetnim zavodom, zato so v Jugoslovanskem klubu (in v Slovenski ljudski stranki) februarja 1922, slabo leto po sprejetju ustavne določbe o prepovedi izkoriščanja duhovniške službe v politične namene (t. i. kancelarograf), tokrat angažirali ekonomista in politika Vladimirja Pušenjaka, da je v imenu Jugoslovanskega kluba v ustavodajni skupščini zahteval, da "se v smislu ustave nakaže 47 % za pravoslavno cerkev, 39 % pa za katoliško cerkev od vseh proračunskih vsot za verske svrhe."³² V eni od razširjenih novic, objavljenih v *Slovencu*, so zapisali:

O kakem socialnem smislu sedanje vlade sploh ne moremo razpravljati, ker ga nima. /.../ Če se ozremo samo na ministrstvo ver, zastane v grlu vseka druga beseda razen besede: Škandal! Zdi se, da eksistira to ministrstvo samo radi tega, ker dotira državno, pravoslavno cerkev, oddelek za katoliško cerkev je tam menda samo še za parado, radi lepega, da se svetu izbrišejo oči. Za katoliško cerkev in katoliško duhovščino se tam deli samo še miloščina in takšna, za kakšno bi se v teh časih draginje vsak berač zahvalil. 800 kron mesečne plače katoliškemu duhovniku. /.../ V proračunu ministrstva ver za leto 1922. vidimo, da je za pravo-

²⁹ "O zedinjenju katoliške in pravoslavne cerkve", *Slovenec*, 22. 2. 1923, št. 42, str. 2.

³⁰ Ena od vesti: "Boljšoviški list o Benediktu XV." Znani boljševiški dnevnik "Rulj" je dne 31. januarja 1922 objavil članek o papežu Benediktu XV., v katerem se rajnega spominja v najtoplejših besedah za vse dobro, kar je storil stradalajočemu ruskemu narodu. ("Politične novice", *Slovenec*, 17. 2. 1922, št. 39, str. 2).

³¹ "Slovenec tou zse za gotovo delo vzeme, ár kak píse: 'ne szmejmo pozábiti, da szo nam pravaszlavni mnogo blízse, nego protestanti'. Mogocse! ali prvlé liki, bi sze tou zgoudilo, míszlímo escse doszta vodé odtécse doli po Môri i Dunaji." ("Vjedinanye katholicsanszke i pravoszlavszke cêrkvi", *Dúševní list*, 20. 3. 1923, št. 4, str. 49).

³² "Za pravičnost napram konfesijam. Proračun ministrstva se predela", *Slovenec*, 19. 2. 1922, št. 41, str. 1.

slavno cerkev v celi državi določenih 189,807.760 kron, za katoliško cerkev pa 68,343.129 kron. /.../ Vemo pač to, da se pravoslavna duhovščina pritožuje, da s plačami ne more izhajati, dasi so plače pravoslavne duhovščine neprimerno višje kakor plače katoliške duhovščine neglede na to, da so pravoslavni duhovniki oženjeni in potrebujejo vsled tega večje draginjske doklade. Poslanec Pušenjak je v sekciji finančnega odbora 18. t. m. opozarjal na zapostavljanje katoliške cerkve in na slab gmotni položaj katoliške duhovščine in katoliških prosvetnih zavodov.³³

Dejstvo je, da je bila katoliška duhovščina povsod po državi, tudi v Prekmurju, nadvse nezadovoljna z načrtom nesorazmernih dotacij verskim skupnostim, posebej pravoslavni. Zaradi verske raznolikosti je Pokrajinska uprava za Slovenijo oktobra 1922 v novem Pravilniku za srednje in poljedelske šole v 58. členu šolskega reda posebej opredelila vlogo ravnatelja pri verskih praznikih in običajih v šolah.³⁴ Na težave "prekmurskih drugovercev", torej tistih, ki niso katoliki ali evangeličani, so opozarjali liberalci. *Naš dom* je bil narodno-socialistični tednik, ki je začel izhajati 12. marca 1923. V tedniku so zagovarjali ustanovitev republike (*močna Jugoslavija*), a ne z revolucijo, temveč z ljudskim glasovanjem. Izdajatelj je bil dr. Slavko Vesnik, soboški odvetnik iz Slovenskih Goric. Vesnikova uredniška politika je bila premočrtna: proti *Velikima* Srbiji in Hrvaški, za kmete (agrarni zakon), za zmanjšanje vojaštva in vojaških obveznikov iz Prekmurja, za več ljudskih šol, za Sokole... Priznaval je zasluge duhovščini, Kleklu in evangeličanom, a je bil proti vmešavanju vere/Cerkve v politiko.³⁵ Zato so v novici o vojaški nesreči v Murski Soboti, ko je ob pripravah na praznovanje rojstnega dne prestolonaslednika septembra 1923 muslimanski vojak umrl za poškodbami v eksploziji granat, odkrito izpostavili tudi naklonjenost soboški judovski skupnosti. Krščanskim duhovnikom so posredno očitali pomanjkanje duhovne empatije:

Minoli petek pa so nesrečneža pokopali na židovskem pokopališču v M. Soboti. Pokojnik je bil muslimanske vere. Ker muslimanski hodža ni prispel pravočasno,

³³ "Cerkvena ravnopravnost s socialnega stališča", *Slovenec*, 24. 2. 1922, št. 45, str. 1.

³⁴ "Na podstavi člena 77. zakona o ustanavljanju srednjih poljedelskih šol predpisujem(o) tale Pravilnik za srednje poljedelske šole. VI. Šolski red in kazni učencev. Člen 58. Pred obedom opravi odrejeni učenec molitev, ko se dá znamenje za to. Toda glede na verske razlike, ki utegnejo biti med učenci posameznih šol, naj direktor dotične šole postopa tako, da se spoštujejo verski predpisi in običaji raznih veroizpovedanj." (*Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo*. Uredbe osrednje vlade (24. oktober 1922, letnik IV., št. 110, člen 58, str. 769).

³⁵ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 148.

je cerkvene obrede opravil tukajšnji židovski kantor³⁶, kar je vsekakor lep primer verske strpnosti, ki jo pri kristjanskih duhovnikih le težko najdemo. Pogreba se je udeležilo znatno število sobočkih prebivalcev, zlasti tudi zastopniki uradov in žandarmerije. Vojaki tukajšnje čete so se poslovili od svojega tovariša s salvo iz pušk.³⁷

Nova država, nova praznovanja

Organizatorji in pobudniki prireditev so bile oblasti in politične ter kulturne organizacije. Med skupne prireditve so spadali državni prazniki in večina kulturnih. Pri državnih in kulturnih praznikih, pa tudi verskih, sta (pogosto) sodelovali država in Cerkev. Na šolskih proslavah so prepevali slovensko himno (*Naprej Zastava Slave*), srbsko (*Bože pravde*) in hrvaško (*Lijepa naša domovino*).³⁸ Pomisleke o številčnosti in pomenu (nekaterih) novih praznikov so v prvih letih od razglasitve Kraljevine SHS pa vse do konca leta 1922 imeli mnogi, tako politiki, javni uslužbenci, cerkveni predstavniki, delodajalci in zaposleni v časopisnih uredništvih. To je bilo politično naelektreno obdobje, v katerem so se zvrstili veseli dogodki, ki so bili razlog za številna slavlja: regent Aleksander podpiše načrt zakona o univerzi v Ljubljani (23. julija 1919), po vojaški zasedbi Prekmurja avgusta 1919 je sklenjena trianonska mirovna pogodba z Madžarsko (4. junij 1920), kralj Aleksander se 8. januarja 1922 zaroči z romunsko princeso Marijo in poroči 8. junija. Zvrstili pa so se za Slovence in novo državo tudi usodni in "manj veseli" dogodki: ratificirana je senžermenska mirovna pogodba z Avstrijo (16. julij 1920) in izveden je koroški plebiscit (10. oktober 1920), podpisana je tudi rapalska pogodba (12. november 1920). Po volitvah v ustavodajno skupščino in neuspelem avtonomističnem programu Slovenske ljudske stranke (SLS) je sprejeta centralistična ustava (28. junij 1921) in v skladu z njo je ukinjena Deželna vlada za Slovenijo (12. julij 1921). 16. avgusta 1921 je umrl še Peter I. – *veliki osvoboditelj*.

Petrov dan oziroma rojstni dan kralja Petra I.³⁹ se je, seveda, prvič obeležil 12. julija, leta 1919 je to bila praznična sobota, ko so se zvrstila slavlja za "rojstni

³⁶ Kantor Mavro Darvaš je opravljal manjše verske obrede, ko v mestu ni bilo stalnega rabina; od leta 1926 do 1944 je verske obrede opravljal rabin dr. Lazar Roth (umrl v Auschwitzu 17. novembra 1944) (Marjan Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude* (Ljubljana, 2012), str. 59–60, 74).

³⁷ "Domače vesti", *Naš dom. Narodno-socijalističen tednik*, 22. 9. 1923, št. 27, str. 1.

³⁸ *Zastave vibrajo: spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes* (Ljubljana, 1999), str. 62–63, 66 (dalje: *Zastave vibrajo*).

³⁹ Rodil se je 29. junija po julijanskem koledarju oz. 11. julija po gregorijanskem. Ker srbska pravoslavna Cerkev Petrovdan (god sv. apostolov Petra in Pavla) obeležuje dan kasneje, so za kraljev formalni rojstni dan določili 12. julij.

dan kralja Srbov, Hrvatov in Slovencev". Darovale so se slovesne maše, ob prisotnosti predstavnikov oblasti in zastopnikov avtonomnih organizacij in ustanov. Z izjemo Prekmurja so slavnostne dogodke na Slovenskem spremljale tudi prireditve in dobrodelne aktivnosti za vojne invalide.⁴⁰ Čez dve leti je oblast zaradi velikega števila praznikov in zmede okoli dela prostih dni izdala razglas. Tako je *Jutro* 15. julija objavilo:

Povodom raznih vprašanj glede praznovanja državnih praznikov se razglša, da je ministrstvo ver odredilo naslednje državne praznike: Vidovdan 28. junija kot dan spomina na vse boritelje, ki so dali življenje za vero in domovino; Petrovdan dne 12. julija; dan 1. decembra, ko se je proglasilo ujedinenje Srbov, Hrvatov in Slovencev; dan 17. decembra kot rojstni dan regenta Aleksandra. Ob teh dneh morajo biti vse prodajalne zaprte in mora počivati vsako delo.⁴¹

Kraljev rojstni dan je bil v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji torej državni praznik. Čeprav se je Aleksander rodil 16. decembra, je bil za rojstni dan določen 17. december, po njegovi smrti leta 1934 pa je bil kot nov državni praznik uveden rojstni datum sina Petra II. (6. september). Zaradi smrti Petra I. so v uradnem listu za dan zedinjenja (1. december) objavili, da se naj praznik proslavlja le s cerkvenimi obredi.⁴²

Zdi se, da so se prazniki "nakopičili" in tudi v Prekmurju so se na razglas(e) o novih praznikih nekateri prebivalci in "usmerjevalci javnega mnjenja" prav zajejdljivo odzivali, kot na primer julija 1921 v (madžarsko usmerjeni) *Domovini*:

Koliko praznikov se blešči zdaj v naši pokrajini. Dan Cirila in Metoda⁴³, Vidovdan, Petrov dan, Aleksandrov dan, Sokolski dan, Orlov dan, Otroški dan in Bogve, kakšni dnevi še. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je koristna za gostiti se. Gospodje, vi tako trdite, da je praznovanje praznik. Res je, vaši prazniki so pogosti in prazni (vasi szvétki szo na gósztí pa prázní).⁴⁴

⁴⁰ "Ljubljanske vesti. Vidov dan v Ljubljani", *Jugoslavija*, 25. 6. 1919, št. 152, str. 2.

⁴¹ "Domače vesti", *Jutro*, 15. 7. 1921, št. 156, str. 3.

⁴² Objava kabineta ministrskega predsednika: "Zaradi žalovanja za pokojnim Petrom Velikim kraljem Osvoboditeljem se izvrši proslava dne 1. decembra – spomina na dan proglasa ujedinenja Srbov, Hrvatov in Slovencev – in dne 4./17. decembra – rojstnega dne Njegovega Veličanstva kralja – samo s cerkvenimi obredi brez vseh drugih manifestacij." (*Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo*. Iz Službenih Novin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (6. december 1921, letnik III., št. 267, str. 1)).

⁴³ "Praznik sv. Cirila in Metoda se po ukazu jugoslovanskih škofov kar najslovesneje praznuje prvo nedeljo po 5. juliju, torej letos v nedeljo 9. julija. Jugoslovanski škofje so v okrožnici leta 1919 priporočili, naj bo ta praznik namenjen razširjanju in poglobitvi Apostolstva sv. Cirila in Metoda. Ta bratovščina ima v zalogi razne tiskovine in knjižice." ("Cerkveni vestnik", *Slovenec*, 1. 7. 1922, št. 146, str. 4.

⁴⁴ "Dományi glászi. Növe zásztave", *Domovina*, 31. 7. 1921, št. 8, str. 7.

Tudi v več podjetjih po državi so se še celo naslednje leto spraševali, kateri državni in cerkveni prazniki so dela prosti, zato je v začetku leta 1922 *Slovenski narod* objavil kratko navodilo:

Praznovanje praznikov. Na vprašanje zagrebških industrijskih podjetij, kako naj se praznujejo državni in cerkveni prazniki, je odgovorilo ministrstvo za socialno politiko, da je to vprašanje rešeno z naredbo zakonodajnega odbora, sankcionirano po kralju. Po tej naredbi so dolžna vsa trgovska, obrtna in industrijska podjetja praznovati samo nedelje in 1. december kot državni praznik, za vse ostale praznike pa velja sporazum med delodajalci in delojemalci.⁴⁵

Tudi zagrebški "možje postave" so bili ob številu praznikov junija 1922 v zadregi. Beograjski časopis *Vreme* je tako poročal, da se je zagrebška policija obrnila na ministrstvo za notranje zadeve z vprašanjem, ali je Vidov dan praznik in ali naj bodo ta dan trgovine zaprte. Ministrstvo jim je odgovorilo: "Vzemite koledar in pogledjte!"⁴⁶ Da je praznikov morda preveč, so ugotavljali tudi štajerski trgovci in obrtniki:

K temu prepričanju jih je privedlo v tem času brezobzirno izterjanje raznih novih davkov za dve leti nazaj (n. pr. vojni davek), ki preti nekatere manjše obrate naravnost zadušiti. Zato je bil Vidov dan za trgovino in obrt dan normalnega dela; praznovanja so prepustili državnim uradnikom in vojaštvu. /.../ Junij je imel vštevši nedelje in Vidov dan 8 praznikov, to je res malo preveč.⁴⁷

Da ne bi prihajalo do zlorab in tudi kršenja ustavno zajamčene verske svobode, so 9. oktobra 1922 v uradnem listu (po)objavili odredbo o verskih praznikih⁴⁸, saj so ljudje imeli na koledarju za naslednje štiri mesece označe-

⁴⁵ "Dnevne vesti", *Slovenski narod*, 31. 1. 1922, št. 25, str. 3.

⁴⁶ "Temeljiti odgovor", *Slovenec*, 28. 6. 1922, št. 145, str. 5.

⁴⁷ "Štajerske novice. Preveč narodnih praznikov", *Slovenec*, 2. 7. 1922, št. 147, str. 4.

⁴⁸ "Člen 286. Verski prazniki, ko imajo državni uslužbenci počitnice v smislu zakona, se določajo takole: za pravoslavne uslužbence: Sv. Sava; božič (dva dni); uskrs (dva dni); Duhovi (dva dni) in dan slave; za katoliške uslužbence Velika noč (dva dni); božič (dva dni); binkošti (dva dni); Vsi sveti in Sv. Rešnje telo; za muslimane: kurbanski bajram (tri dni); ramazanski bajram (tri dni); mevlud; za žide: pasha- Uslužbenci enega veroizpovedanja ne smejo praznovati praznikov druge vere." (*Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo*. Zakoni in kraljevske uredbe. Osnovne odredbe (9. oktober 1922, letnik IV., št. 105, člen 286, str. 730). – *Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo* od dne 3. julija 1922 do vštete dne 30. decembra 1922: "Člen 286. Verski prazniki, ko imajo državni uslužbenci počitnice v smislu zakona, se določajo takole: za pravoslavne uslužbence: Sv. Sava; božič (dva dni); uskrs (dva dni); Duhovi (dva dni) in dan slave; za katoliške uslužbence Velika noč (dva dni); božič (dva dni); binkošti (dva dni); Vsi sveti in Sv. Rešnje telo; za muslimane: kurbanski bajram (tri dni); ramazanski bajram (tri dni); mevlud; za žide: pasha – Uslužbenci enega veroizpovedanja ne smejo praznovati praznikov druge vere."

— 2 —

Vladarska hiša kraljestva Srbov, Horvatov i Slovincov.

Njegovo Veličanstvo krao Peter I. Karadordevič-Petrovič (Karagjorgjevitj-Petrovitj) roj. 29. jun. 1. 1884 (po srbskom kalendaru 12. julija), za srbskoga kráľa zebrán jun. 2. 1. 1903 (po srb. k. 15. jun., koronan v Belgradi 8. sept. 1904 (po srb. k. 21. sept.).

Deca: Njeg. Visokost kraljevič Aleksander roj. na Cetinji 4. dec. 1888 (po srb. k. 17. dec.) Regent. — Princeza Jelena roj. na Reki (Fiume) 23. okt. 1. 1884 (po srb. k. 5. nov.), zdána 21. aug. (po srb. k. 2. sept.) 1. 1911 s Konštantinom Konštantinovičom, kotrigov bivše ruske carske rodbine. — Princ Jürij rojen na Cetinji 27. aug. (po srb. k. 9. sept.) 1. 1887.

Narodni osvetki.

24. maja: Praznik naših apoštolov Cirila i Metoda.

28. junija: Vidov den, spomin na bitko na Kosovom 1. 1389.

12. julija: Rojstni den i god Njeg. Vel. kráľa Petra I.

1. decembra: Osvetek nar. zjedinjenja Srbov, Horvatov i Slovincov.

17. decembra: Rojstni den Njeg. Vis. regenta Aleksandra.

Zapis o Karadordevičih in državnih praznikih v Kleklovem *Kalendarju Najszvetejšega Szrca Jezusovoga* za leto 1921 (*Kalendar Najszvetejšega Szrca Jezusovoga 1921* (Črenšovci, 1920), str. 2)

nih najmanj pet datumov v povezavi z nastankom države in Karadordeviči (29. oktober, 1. december, 17. december, 9. januar in 27. januar).

Spremenjene politične, gospodarske in kulturne okoliščine ter življenje Prekmurcev v Kraljevini SHS v zadnjih treh letih so v tedniku *Mörszka krajina* resignirano povzeli v članku "Novo leto naj bo delavnosti leto" in s povedjo: "Ta država, v kateri živimo, je še mlada, nova, ki se zdaj gradi".⁴⁹ V Prekmurju je bilo zavedanje, da je nova država zaradi koroškega plebiscita in rapalske pogodbe izgubila etnični ozemlji (redko ali skoraj nikoli pa ni bilo v zavesti ljudi in politikov, da pa je s trianonsko pogodbo država izgubila Porabje), pogostejše med javnimi uslužbenci, kot so uradniki, cariniki in učitelji. Za pospeševanje gospodarskih in kulturnih interesov Jugoslovancev v tujini so zato številni v božično-novoletnem času, ko se je praznoval tudi rojstni dan kralja Aleksandra, denarna sredstva namenili Jugoslovanski Matici, leta 1920 ustanovljeni narodnoobrambni organizaciji za pomoč in zaščito rojakov na tujem. Posebej radodarni v Prek-

⁴⁹ "Eta drzsáva vu steroj zsvívemo je escse mláda, nouva, 'stera sze zdaj cimpra." ("Nouvo leto naj bo delavnosti leto", *Mörszka krajina. Vérsztveni, politicsni i kulturni tjédnik*, 31. 12. 1922, št. 2, str. 1). *Mörszka krajina* je kot gospodarski, politični in kulturni tednik izhajala eno desetletje, od oktobra 1922. Izdajal jo je Štefan Kühar iz Markišavcev pri Murski Soboti. V začetku je bil tednik dvojezičen (prekmurščina in madžarščina) in tiskan v madžarskem črkopisu, kasneje pa je bilo besedilo le še madžarsko, kar ne preseneča, saj je Kühar podpiral enotno Madžarsko oz. je težko sprejemal novo politično realnost.

Štev. 33.
Poština v gotovčini plačana.
Cena edne številke dinar.
18. avgusta 1929. Leto XVI.

NOVINE

Glasilo Slovenske krajine

Novine prihajajo vsake nedelo. Cena pri skrajnem naslovi 25 Din. (na posamezni naslov 30 D. M. List na skupni naslov 10 D. na posameznega 15 D. Si se cela naročnina naprej plača do konca jun. Prek tega časa je naročnina za 1 D. večja. Amerikanci plačajo za Novine, M. List 4 dol., ravno tak naročnini iz Canade, Australije i južne Amerike. Prek meje države v Evropi je cena Novin 75 D. M. Lista 25 Din. Plača se v Crenovih na upravniški, naročiti. Prekmurška Tiskarna M. Sobota.

Uredništvo M. Sobota, Kolodvorska ulica 128. Cena oglasa: cm² 75 par, 1/2 strani dobi 20%, 1/4 strani 25%, cela stran 30% popusta za edno objavo. Cena malih oglasov je do dvajsetpet reči 5 Din., više od vsake reči pod Din. Med tekstem cm² 150 D. v „Poslanom“ 250 D. Takso za oglašje plača upravlja da za vse oglase od 5% do 50% popusta pri večkratni objavi.

Ček, polozice št. 11806
Rokopisi se ne vračajo

Priloga : M. List s kalendrom Srca Jezušovoga i Népujság.
Izdajatelj: KLEKL JOŽEF, vp. pleb. bivši nar. poslanec.

Njegovo Veličanstvo kral Aleksander I. pokrovitelj naše proslave

Vodilni odbor za proslavo desetletnice osvobojenja Slovenske krajine je dobo od maršalata dvora na Bledi odgovor, da je Njegovo Veličanstvo kral z veseljem prevzeo pokroviteljstvo nad našov proslavov želeč nam vnogo zadovolnosti i najlepšega napredovanja. Na proslavo pošle svojega posebnoga zastopnika.

Dr. M. SLAVIČ:

Ob desetletnici slovenske svobode.

G. urednik, pozvali ste me, naj nekaj napišem za slavnostno številko ob tej desetletnici. To povabilo mi pride ravno prav, da postavim ob tej priliki Johnsonu primeren spomenik. Pred kratkim je namreč nekdo pisal, kakor da bi ta mož bil neprijazen državnim mejam Slov. krajine. To ni nikakor točno. Pri mirovni konferenci so imeli seve Amerikanci glavno besedo. Za

mejo. Francozi in Angleži so nato takoj prevzeli Johnsonov predlog in so bili za to mejo. Japonci so se držali potem tega, kar so storili Amerikanci in Angleži. Tako je bila ta meja zasigurana. Naša delegacija je seve delala na to, da pride cela Slov. Krajina k Jugoslaviji! Toda če od veselil ne bi nihče sprejel naših želj in predlogov, ne bi mogli ničesar doseči. Johnson je pa to

Rabo in Muro — višina hribov pa je samo 400 m nad morjem. Toda da smo sploh to mejo dobili, gre zasluga temu g. Johnsonu, mojemu sedanjemu univerzitetnemu kolegi, in jaz bi mu na naši državni meji, pri najsevernejši točki naše meje, tam nekje pri Srebrnem bregu na razvodnici postavil spomenik v spomin na Johnsonovo linijo za Slovensko Krajino.

Klekl Jožef vp. župnik:

Naša zмага

roke našim junakom, ki so desetletja pisali brezplačno, štera je mladoga Erjavca Mihala navdijavala, da je zbirao stotine naših dobrovolcov, štera je pregnala neštete izpod strehe domače hiše, štera je vrednosti darovala, ljubezen štera je vuzigala Ivanocije, Borovnjake, Klekline, Baše, Kuhare, Jeriče, Godine, Erjavce, Lejke, Kerece, Gregore, Edšide, Saruge, Balazice, Rose, Tratnjeke, Horvate, Püvare, Sakoviče, Kolenke, Žerdine, Korene i prevnoge druge, da pozabijo na vse dobro, ka bi njim nüdilo če tajijo svoje pokolenje i na sebe vze-mejo vso težo trpljenja za slobodo svojega ljudstva : ta ljubezen je spravila zmago Slovenskei Krajini.

Ja vidili smo roko vtegnjeno na

Posebej slovesno je bilo v Prekmurju ob deseti obletnici združitve, ko je bil častni pokrovitelj proslave kralj (naslovnica Kleklovih *Novin*, 18. 8. 1929, št. 33, str. 1)

murju so bili zaposleni v javnem sektorju, na primer policisti.⁵⁰ Decembra 1922 sta bila med darovalci tudi zaposlen v soboški carinarnici in učiteljica v Dolencih:

Darovi Jugoslovenski Matici. G. Andrej Bole uradnik pri glavni carinarnici v M. Soboti 20 Din., gdč. Stalowsky Cecilija, učiteljica v Velikih Dolencih poslala 110 Din. ki so se nabrali ob priliki proslave rojstnega dne Njegovega Veličanstva kralja Aleksandra I. v gostilni „Sočič“. Plemenitim darovalcem se podružnica v M. Soboti najtopleje zahvaljuje.⁵¹

Ob obletnicah zedinjenja so se v 20. letih prirejali koncerti in posebni "športni dnevi", na primer "tek zedinjenja".⁵² Dotlej se je 29. oktober 1918 le

⁵⁰ "Darovi Jugoslovenski Matici. Osobje kr. policijskoga oddelka v Murskoj Soboti je izročilo zbirko iz meseca avgusta 1922 v zneski Din. 400,25. Podružnica v Murski Soboti izreka najtoplejšo zahvalo." ("Glas. Slovenska Krajina", *Novine*, 17. 9. 1922, št. 38, str. 2.

⁵¹ "Dopisi", *Murska straža. Glasilo obmejnih Slovencev* (Gornja Radgona), 28. 12. 1922, št. 52, str. 3.

⁵² *Zastave vibrajo*, str. 72.

na Hrvaškem in Slovenskem praznoval kot "dan osvobojenja". Vidov dan je bil spominski dan "bojnikov za vero in domovino", ki so ga spremljale različne proslave in vojaške parade, telovadni nastopi Sokolov⁵³ in Orlov⁵⁴. Ti so se v Prekmurju organizirali postopoma v začetku 20. let⁵⁵ in tudi njihovo delovanje je bilo vpeto v ustaljen protokol kraljevega rojstnodnevnega praznovanja. Tako so prekmurški Orli 11. decembra 1922 začeli s skoraj enotedenskim tečajem, ki so ga zaključili 17. decembra z jutranjo mašo, s petjem pesmi in himen (*Bože pravde* in *Lijepa naša domovino*) ter z recitali.⁵⁶ Osnovne šole in gimnazije so na Vidov dan zaključevale šolsko leto in delile spričevala.⁵⁷ Leta 1922 so ob Vidovem dnevu o bogoslužju in pravoslavni maši z molitvijo za umrlimi v Ljubljani v *Slovenskem narodu* objavili, da

se bo v tukajšnji stolnici od desetih daroval slovesni rekviem. Istega dne se bo vršila v pravoslavni kapeli⁵⁸ služba božja s parastosom ob 9. uri. V evangelijski cerkvi je služba božja kakor običajno ob 10. uri. V državnih uradih se tega dne ne

⁵³ "Na praznik 29. t. m. je priredila gorenjska sokolska župa sijajen zlet v Trziču. Vse mesto je bilo v zastavah. Prebivalstvo je navdušeno nazdravljalo Sokolu." ("Sokolstvo. Impozanten nastop gorenjske župe v Trziču", *Slovenski narod*, 1. 7. 1922, št. 146, str. 2).

⁵⁴ "Šentviško orlovsko okrožje priredi na praznik t. m. okrožno javno telovadbo v Smladniku." ("Šentviško orlovsko okrožje", *Slovenec*, 25. 6. 1922, št. 143, str. 4).

⁵⁵ Marca 1920 je bilo v Murski Soboti ustanovljeno Telovadno in ljudsko prosvetno društvo Sokol, konec julija 1922 pa še Telovadni odsek Orli. Obe sta bili najprej aktivni le v telovadbi in sta delovali le v večjih urbanih krajih, tudi v Dolnji Lendavi, nato pa so začeli ustanavljati vse več krajevnih podružnic (*Pregled zgodovine Prekmurja*, str. 180–181). Klekl je kot zastopnik prekmurskih Orlov v Ljubljani pogosto prejemal pisma o organizacijskih in denarnih težavah prekmurskih Orlov, eno od pisem so mu poslali mladeniči iz Bogojine 29. oktobra 1921: "Brat! Naš orlovski odsek stoji jako dobro. Malo nas je eli ne smo samo kak zapisani za Orle, liki spunjavlemo dužnosti, ki se jih mora držati Orel. Edno nam menka: prostora nemamo za kakšne predstave, po zimi pa za telovadbo." ("Orel. Orlovska pisma", *Novine*, 12. 2. 1922, št. 7, str. 4.).

⁵⁶ "Te tečaj je meo zadosta uspeha. Zastopnika Jugoslovanske orlovske zveze, kaplan Jernej Hafner i telovadni vučiteo Jožef Rupnik, sta prišla 9. dec. iz Lendave i sta bila gostoljubno sprejeta od prijatelov prekmurskih dečkov, šteri želejo napredüvati vu vsem dobrom. /.../ V soboto 17. dec. so tečaj lepo zaključili. Ob 8. vüri so šli v redi lepo k sv. meši za Njegovo Veličanstvo kralja Aleksandra, ki je obhajao svoj prvi rojstni den kak kralj Jugoslavije. Navdüşeno so spevali Orli državno himno "Bože pravde" pred mešov i "Lepa naša domovina" po sv. meši. Po sv. meši so nastopili Orli z lepov prireditov pri g. Huberi, kje se je zbralo nekoliko zastopnikov cenj. vučitelstva i precí število občinstva. Pred slikov kralja Aleksandra so spopevali tri pesmi, naprej dali 5 deklamacij, dva govora..." ("Orel. Orlovski tečaj v Beltincih", *Novine*, 29. 1. 1922, št. 5, str. 4.).

⁵⁷ *Zastave vibrajo*, str. 74.

⁵⁸ Leta 1920 pa je bila ustanovljena kapela v kasarni Vojvode Mišića (Belgijska vojašnica) na Metelkovi ulici, prvi cerkveni zbor so ustanovili leta 1920 ruski emigranti. Ustanovna skupščina Cerkvene občine Ljubljana je bila 27. februarja 1921 v zgradbi Univerze. Skupščina je za prvega duhovnika parohije izbrala duhovnika Dimitrija Jankovića, dotedanjega vojaškega duhovnika, za predsednika Cerkvene občine pa je bil izbran zdravnik dr. Pavle Avramović, doma iz Sremskih Karlovcev. V Ljubljano je prišel 1908 kot avstrijski vojaški zdravnik. Duhovnik Janković je bil prej vojaški duhovnik na Dunaju, zato so bila pravila Cerkvene občine Ljubljana napisana po vzoru pravil Cerkvene občine Dunaj (Nikola Milovančev, "Pregled pravoslavnega cerkvenega življenja v Ljubljani od XVII. stoletja do leta 1957. Pravoslavje v Ljubljani od XVII. stoletja do leta 1918", dosegljivo na: <https://spec-ljubljana.si/zadnje-novice/242-cerkveno-%C5%BEivljenje-v-ljubljani-do-leta-1957>, pridobljeno: 4. 7. 2023).

vršni služba. Delo v industrijskih, trgovskih in obrtnih obratih naj dopoldne počiva. Prebivalstvo se vabi, da okraši svoje hiše z državnimi in narodnimi zastavami.⁵⁹

V slovenskem prostoru se je kot značilno srbski⁶⁰ praznik uveljavil tudi dan sv. Save (27. januar)⁶¹, ki so ga praznovali (predvsem) srbski prebivalci, tako tudi leta 1922⁶². Tudi slovenski liberalci oziroma Jugoslovanska demokratska stranka je ob dnevu sv. Save prekinila s formalnim delom.⁶³ Leta 1923 je 27. januar postal tudi univerzitetni praznik, ko so iz ustanove kralja Aleksandra prvič podeljene študentske nagrade⁶⁴, že leto prej pa so odlikovali tudi slovensko učiteljstvo.⁶⁵ Ob rojstvih in krstih treh princev so bile v šolah izobešene zastave, zahvalne maše za učitelje in učence ali pouka prost dan, kot je bil januarja 1928⁶⁶, sicer pa so konec leta 1922 določili, "da so šolski prazniki pri nas: 1. december kot dan ujedinenja, 17. dec. – kraljev rojstni dan, praznik sv. Cirila in Metoda ter 28. junij – Vidov dan".⁶⁷

⁵⁹ "Dnevne vesti", *Slovenski narod*, 27. 6. 1922, št. 144, str. 3.

⁶⁰ Praznuje ga srbska pravoslavna Cerkev; v srbski srednjeveški zgodovini ter v "narodovem spominu" ima posebno mesto zaradi preteklih dogodkov, kot so bitka na Kosovem polju (1389), atentat na prestolonaslednika v Sarajevu (1914) in sprejetje ustave (1921).

⁶¹ Sveti Sava oziroma Rastko Nemanjić: prvi nadškof avtokefalne Srbske pravoslavne cerkve, pri Srbih (in drugih pravoslavnih narodih) je čaščen kot zaščitnik ljudstva in družin, cerkva in samostanov, šol in obrtnikov. Umrl je leta 1236, po gregorijanskem koledarju 27. januarja.

⁶² "Naši pravoslavni bratje Srbi v Ljubljani praznujejo danes veliko slavlje – praznik sv. Save, prvega zaščitnika in širitelja prosvete med srbskim narodom. /.../ V lepo z zelenjem ter slikami kralja Aleksandra I. in Petra Osvoboditelja okrašeni dvorani kazinskega poslopja je bila danes ob 10. dopoldne svečana proslava sv. Save za srbsko šolsko mladino. /.../ Šolska deca je zapela vse tri narodne himne." ("Sv. Sava Prosvetitelj", *Slovenski narod*, 28. 1. 1922, št. 23, str. 3).

⁶³ "Politične vesti. Seja načelstva JDS dne 2. februarja vsled praznika odpade." ("Dnevne vesti", *Slovenski narod*, 31. 1. 1922, št. 25, str. 2).

⁶⁴ "Danes ob 11. uri dopoldne se je vršila v zbornični dvorani na ljubljanski univerzi slovesna podelitev nagrad dijaštvu iz svetosavske ustanove Nj. Vel. kralja Aleksandra. Prireditve je bila zelo svečana. Nad govorniškim odrom je bila pritrjena slika kralja Aleksandra, okinčana s cvetjem in državno trobojnico. Svečanosti so se udeležili razen zbora vseučiliških profesorjev in mnogoštevilnih akademikov, tudi zastopniki civilnih in vojaških oblasti, med drugimi veliki župan dr. Baltič, komandant Dravske divizije pukovnik M. J. Vučkovič, načelnik oddelka za prosveto dr. Skaberne, škof dr. Jeglič, češkoslovaški generalni konzul dr. Beneš, predsednik odvetniške zbornice dr. Danilo Majaron in dr. Rektor univerze profesor dr. Aleš Ušeničnik je obdan od dekanov vseh petih fakultet imel slavnostni govor, v katerem je uvodoma naglašal, da je kralj Aleksander določil večji znesek, ki naj se podeli dijakom visokih šol za najboljše znanstvene naloge, po razsodbi profesorskega zbora. Te nagrade se razdele dijaštvu vsako leto na dan sv. Save. Ta svečana razdelitev svetosavskih nagrad se izvrši letos prvič na ljubljanski univerzi." ("Lepe svetosavske proslave", *Jutro*, 28. 1. 1923, št. 23, str. 1).

⁶⁵ "Včeraj na dan Sv. Save je izšel kraljev ukaz, s katerim je bilo odlikovanih 900 prosvetnih delavcev iz vse naše kraljevine. Odlikovanih o vseučiliški profesorji, srednješolski profesorji, učitelji, književniki, umetniki in drugi prosvetni delavci. Odlikovanih je tudi mnogo Slovencev." ("Odlikovanja prosvetnih delavcev", *Slovenski narod*, 29. 1. 1922, št. 24, str. 4).

⁶⁶ "Šolski mladini so zjutraj ob 8. uri sporočili, da je dan pouka prost, nakar je mladina odšla v cerkve, da prisostvuje zahvalnim službam božjim." ("Kaj je novega. Ljubljana ob rojstvu kraljevega princa", *Slovenec*, 20. 1. 1928, št. 16, str. 4).

⁶⁷ "Tedenske novice. Domače novice. Šolski prazniki", *Domoljub. Glasilo jugoslovanske kmetijske zveze*, 13. 12. 1922, št. 49, str. 442.

Skoraj enako pomemben kot sam rojstni dan je bil tudi krst prestolonaslednika Petra. Oktobra 1923 so se po državi, posebej v Ljubljani, zvrstili plesi in zabave, kdaj pa so se odvili tudi manj zabavni dogodki. Ob vsej vznesenosti ob rojstnodnevni proslavi se je soboškem v garnizonu v središču mesta zgodila še vojaška nesreča; med prevozom streliva na vozu skozi mestno središče je zaradi neprevidnosti prišlo do eksplozij granat, pri čemer sta bila dva vojaka poškodovana, en pa je bil v smrtni nevarnosti⁶⁸; amputirali so mu nogo, a je, kot so kasneje poročali, preminil. Bil je vojak muslimanske veroizpovedi, pokopali so ga na soboškem judovskem pokopališču (obred je vodil kantor, saj muslimanski hodža ni prispel pravočasno), vojaki iz čete pa so se mu izstrelili častno salvo.⁶⁹ Na Gorenjskem pa so nepridipravi 12. oktobra ukradli 77 postrvi, ki "so bile namenjene za krst prestolonaslednika", iz ribnika v bližini hotela Sv. Janeza pri Bohinjski Bistrici.⁷⁰ V času praznikov in manifestacij na prostem je v 20. letih pogosto prihajalo do incidentov, enega je črna kronika zabeležila že septembra 1923, po rojstvu Petra II., ko so se "soočili" rojalisti in antirojalisti.⁷¹ V Prekmurju se je med Madžari širil "strah pred srbskim kraljem", ki se je ponesel tudi med Prekmurce čez lužo. V izseljenskem časopisu *Amerikanszki Szlovenecov glász* (Pensilvanija) so v enem od mnogih člankov s protijugoslovanskim nabojem, ki ga je poobjavila *Domovina*, zapisali: "Naši vogrski Slovenci, oh koliko jih počiva pod srbsko grudo, se zdaj morajo učiti: Bog živi Petra prvega, našega srbskega kralja."⁷² Posebej odmeval pa je "primer Rudolfa Voglerja" maja in junija 1921, ko sta *Prekmurski glasnik* in *Domovina* povzela zgodbo o radgonskem gostilničarju in hotelirju Rudolfu Voglerju (1884–1952), ki je bil iz znane podjetniške družine; ta je imela veleposest in gostilno tudi na Cankovi. V eni sami številki *Prekmurskega glasnika* pod rubriko *Novice* so bile 29. maja 1921 obja-

⁶⁸ "V proslavo rojstva prestolonaslednika so streljali tudi vojaki naše sobočke čete. Ko so pa minolo soboto v jutro med 6. in 7. uro vozili na nekem vozu ročne granate po Cerkveni ulici, je eksplodiralo par granat. Voz se je razbil. Ednemu vojaku pa je odneslo nogo do pete. Krvaveč iz grozne rane se je siromak privlekel do sosedne hiše. Odnegli so ga v bolnico, kjer je bil operiran. Drugi vojaki, ki so spremljali voz, pa so k sreči dobili le neznatne poškodbe. Malo več previdnosti!" ("Domače vesti. Murska Sobota", *Naš dom. Narodno-socijalističen tednik*, 22. 9. 1923, št. 27, str. 1). – Objava v *Novinab*: "Eksplodiralo bombe. Komandant garnizona Murske Sobote je tam bližnorni odeljeni naredo izdati ročne bombe, štere su na malij soldackij kolaj pelali na odredjeno mesto. Od velkoga trzanja se je eden automatski opaljač vžgao i eksploderao. Eksplozija se je razširila i na drugo ostalo municijo. Eden vojak je teško ranjen na levoj nogi, štero so njemi včasi amputirali, druga dva sta lejku plazerana. Odpelali so je v tamošnje bolnico." ("Glasi. Domače vesti. Slovenska Krajina. Eksplodiralo bombe", *Novine*, 16. 9. 1923, št. 37, str. 3).

⁶⁹ "Domače vesti. Murska Sobota", *Naš dom. Narodno-socijalističen tednik*, 22. 9. 1923, št. 27, str. 1.

⁷⁰ "Tatvine", *Slovenec*, 20. 10. 1923, št. 238, str. 3.

⁷¹ "O priliki proslave kraljevičevega rojstva je prišlo v naši državi do v mnogih mestih do spopadov med kralju naklonjenimi in nenaklonjenimi osebami. Sicer pa to ni nikaka čuda. Če se pri nas kaj proslavlja, mora tudi kri teči, drugače pri nas ne gre!" ("Tedenske vesti. Tepež", *Naš dom. Narodno-socijalističen tednik*, 22. 9. 1923, št. 27, str. 2).

⁷² "Glász z Amerike", *Domovina*, 31. 7. 1921, št. 8, str. 6.

vljeni kar trije prispevki o Rudolfu Voglerju, ki so mu najprej očitali, da ima na dvorišču gostilne še vedno izobešen madžarski grb.⁷³ V naslednjem članku so izpostavili, da se je avstrijski⁷⁴ državlján Vogler na predvečer praznika sv. Cirila in Metoda v Murski Soboti, kjer so ljudje glasno vzklikali v pozdrav kralju Petru in regentu Aleksandru, zelo razburil in tako grdo klel, da je bil aretiran in pripe-ljan na okrajno sodišče.⁷⁵ V nadaljevanju so izrazili željo, da se mu naj prepreči, da bi se še naprej brezskrbno vozil v kočiji in avtomobilu po Cankovi in da naj mu oblast ne dovoli več prečiti državne meje.⁷⁶ V tretjem prispevku so Voglerju očitali, da se mu ne bo zgodilo nič, ker je bogat in ker ima med prijatelji pre-možne Sobočance, kot je Josip Benko.⁷⁷ Čez nekaj dni je bil Vogler izpuščen iz zapora, v novici so zapisali dve "olajševalni okoliščini" – bil naj bi "veliki prijatelj Jugoslovanov" in ob incidentu tako alkoholiziran, da ni vedel, kaj je govoril.⁷⁸ V *Domovini* so o prijetju Voglerja zapisali, da so v središču Murske Soboté slišali, da je ta nekaj zaklical prijatelju, kar pa so prisotni razumeli kot kritiko čez kralja Petra in ga prijeli ter ovadili, zaradi česar je bil priprt pet dni. Opozorili so tudi, da o incidentu z Voglerjem *Prekmurski glasnik* objavlja "preveč grde" novice.⁷⁹

V letu 1921 so v *Domovini* objavili veliko člankov tudi o smrti kralja Petra in novem položaju regenta Aleksandra, ki da je zaradi zdravstvenih težav vseskozi v Parizu. V podtonu so namigovali na politično negotovost v kraljevini, kot tudi na odnos do kraljeve družine, v enem od člankov so posebej izpostavili tudi "nezaupanje Hrvatov v Karadordeviče".⁸⁰

⁷³ "V Cankovi v krčmi Vogler na dvorišči ešče vsikdár visij madžarski grb. Koga srcé pod té grb vlečé, naj tisti ide v Cankovo." ("Novice. Madžarski grb", *Prekmurski glasnik*, 29. 5. 1921, št. 11, str. 2).

⁷⁴ Iz avstrijske Radgone.

⁷⁵ "... avstrijskoga državljána Rudolfa Voglerja iz Radgone tak bolelo da je začel glásno bruhati take psov-ke na našega regenta, da jih na tem mestu ne moremo ponoviti. Nastálo je splošno ogorčenje. Vogler je bio aretiran, ter izročen tuk. okrajnomi sodišči." ("Nesramnost avstrijskoga hujskáča Voglerja", *Prekmurski glasnik*, 29. 5. 1921, št. 11, str. 2–3).

⁷⁶ "Omenjene žalitve regenta so pa zanesljivih pričáh dokazane, ter pozivljamo merodájne oblásti, da nastopijo proti predrznomi tújci z vso strogostjo zakona. Túdi razne vožnje z avtomobilom in kočijami v Cankovi ne smejo pomágati Vogleri ... /.../ Seveda, nemo trpeli, da bi i hodil Vogler po presta-ni kázni zopet v Prekmurje izzivati. Tomi človeki se ne smej nigdár več dovoliti prekoráčenje naših meja." (Prav tam.)

⁷⁷ Prav tam, str. 3.

⁷⁸ "Vogler Rudolf je iz voze vöpuščen, ár je njemi dokazano, ka je veliki prijátel Jugoslávov in da je bio na národni svétek tak pijáni, ka je nej znao, ka je gučo." ("Novice", *Prekmurski glasnik*, 5. 6. 1921, št. 12, str. 3).

⁷⁹ "Vogler Rudolf dobropoznani radgonyszki ostrjár i szállodás je na Ciril i Methoda szvétek z edním prijátelom v Szoboti hodo. Gda szta sze vecsér nazáj domó stéla pelati, Vogler je prijáteli nika ózdalecs szkrícso. Szlávszki lüdjé szo z toga simfanye i ospotanye Petár krála vörasmili, Voglera szo zgrabili i v vózo vrgli. Pét dní je bio Vogler dozzadrzseni. /.../ Z té prilike Prekmurski Glasnik prevecs grdó píse o d Voglera." ("Dozzadrzsánye Vogler Rudolfa", *Domovina*, 15. 6. 1921, št. 7, str. 7–8).

⁸⁰ "Péter krála szmrt je szvét pred velko pricsakoványe posztávila. Sándor, ki je po pravici králeszko koróno öröküvo, v Párisi prebíva. Novine tak písejo, ka v velkom betégi lezsi. Dvakrat szo operálnivali. Szkrívoma pa lüsztvó doszta sósnya i vönésnye novine túdi písejo, ka je on né zátó v Párisi, ár je bete-zsen. /.../ Dobro je znáno, ka szo Horvátje Karagyorgyevicsovo dinasztio escse né szpoznali za szvojo dinasztio." ("Politicsni glászi", *Domovina*, 31. 8. 1921, št. 9, str. 10).

IZVOR PRAZNIKA	DAN IN POIMENOVANJE	POSEBNOSTI
prelomni (zgodovinski) dogodek	28. junij - Vidov dan	obežen tudi kot verski (cerkveni) praznik in spominski dan
	29. oktober - dan osvobojenja	obežen tudi kot spominski dan (v Sloveniji in na Hrvaškem)
	1. december - dan zedinjenja	(zakonsko določen 27. 9. 1929, pred tem kot narodni praznik)
osebni praznik v kraljevi družini (rojstni dan)	* kraljev rojstni dan (v času Petra I. kot Petrov dan 12. julija, v času Aleksandra I. 17. december in v času Petra II. 6. september) * 9. januar: rojstni dan kraljice Marije	
(p)osebno slavlje pri Karađorđevićih (kraljeva poroka, rojstvo in krst prestolonaslednika)	* 8. januar 1922: Aleksandrova zaroka * 8. junij 1922: poroka Aleksandra I. in Marije * 6. september 1923: rojen prestolonaslednik Peter II., krščen 21. oktobra * 19. januar 1928: rojen princ Tomislav, krščen 25. januarja * 28. junij 1929 (Bled): rojen princ Andrej, krščen 15. avgusta	
izredni dogodek v kraljevi družini (smrt in pogreb)	† 16. avgust 1921: umrl Peter I. (pogreb 22. avgusta) † 9. oktober 1934: umrl Aleksander I. (pogreb 18. oktobra)	
verski (cerkveni) praznik	27. januar – dan sv. Save	obežen tudi kot kulturni in prosvetni praznik
	sveta Ciril in Metod (navadno 5. julija, v pravoslavnih Cerkvah 11. in/ali 24. maja)	obežen tudi kot kulturni praznik

Na Slovenskem največkrat obeženi prazniki (tudi kot spominski dnevi in obletnice), povezani z Državo SHS in Kraljevino SHS/Jugoslavijo ter Karađorđevići (20. in 30. leta). Od 1921 so bili dela prosti dnevi: Vidovdan, Petrovdan, dan zedinjenja (ujedinenje), rojstni dan regenta (kralja) Aleksandra (razpredelnica na osnovi v tem članku uporabljenih virov in literature, avtor: Darja Kerec)

Leta 1928, le deset dni po svojem rojstnem dnevu, je kraljica Marija rodila drugega sina, princa Tomislava. Ob veselem dogodku kot o "božjem daru" se je na prvi strani *Novin* razpisal tudi Klekl: "Našoj králeskoj rodbini jé Bog dao drugoga sina. /.../ Tak je dober Bog obdáro našo mládo kralesko družino že z drugim sinom. Prvi sin je prestolonaslednik Peter, šteri je zdaj v pétom leti".⁸¹ Podobno, kot vsi vodilni slovenski časopisi, so tudi *Novine* objavile novico o tem, kako je krst potekal:

Najmlajši sin naše kraleske družine, je dobo pri slovenom krsti ime slavnoga hrvatskoga krála Tomislav. Kuma mladomi kraleviči je bio sam angležki krao po svojem zastopniki. Krščen je bio z vodov, štera je bila prinešena iz Adrijsanskoga morja, iz Dune, Vardara i Save. Savska voda je bila prinešena od njenoga izvira pod Triglavom. Pri krsti so bili navzoči krao sam, romunska kralica, zastopniki drugi

⁸¹ "Vesélje v našoj králeskoj družini", *Novine*, 29. 1. 1928, št. 5, str. 1.

držav i voditeli domače politike, med njimi tudi naš dr. Korošec Krst se je vršo z velikimi slovesnostmi.⁸²

Poleg Triglava ima posebno mesto pri Slovencih Bled, kjer se je rodil in bil krščen tretji princ Karadordevič. Za Andreja so ga krstili 15. avgusta 1929⁸³ in blejski "spremljevalni program" je vključeval tudi svečano razsvetljavo na jezeru in večerno prižiganje kresov po okoliških hribih.⁸⁴ V *Novinah* so o "blejskem krstu", amnestiji in odlikovanjih zapisali:

Tretji kraljevič – Andrej. Na velko Mešo se je vršo na Bledi v kraleskom gradi slovesen krst tretjega sinčka naše kraleske družine, šteri je dobo ime Andrej. Ob toj priliki je Nj. Vel. krao podpisao velko amnestijo ali odpuščenje za vnoge, šteri so bili iz različni vzrokov kaštigani, poleg so pa bila zadeljena tudi številna odlikovanja.⁸⁵

Tudi 150 Prekmurcev je bilo odlikovanih:

Ob priliki krsta tretjega kraljeviča Andreja je bilo odlikovanih tudi do 150 Prekmurcov. Med temi sta oba gospoda glavara⁸⁶, več uradnikov, večinoma pa so naši županje i kmetje, šteri so si z delom za lüstvo pridobili dosta zaslug. Mi se nad tem veselimo i vsem odlikovancom – šteri sô skoro vsi naročniki naših "Novin" – iz srca častitamo.⁸⁷

⁸² "Slovesen krst na našem kraleskom dvori", *Novine*, 5. 2. 1928, št. 6, str. 1.

⁸³ Formalni zapisnik o krstu: "Dne 15. avgusta 1929 se je izvršil po predpisih svete pravoslavne cerkve krst tretjega sina Nj. Vel. Aleksandra I., kralja Srbov, Hrvatov in Slovencev in kraljice Marije, rojenega v kraljevskem dvorcu Suvoboru na Bledu dne 27. junija 1929. Ime krščenca je Andrej. Boter je Nj. Vis. princ Pavle. To besedilo bo zabeleženo tudi v rodovno knjigo dvorske kapelice Sv. Očeta Vasilja. – Pečat. – Podpiši: Aleksander I. r., Mihajlo Popovič I. r., princ Pavle I. r." ("Kaj je novega. Kraljevič Andrej", *Slovenec*, 17. 8. 1929, št. 185, str. 3).

⁸⁴ "Bled. Spored svečanosti o priliki krsta tretjega i kraljeviča dne 15. t. m.: Ob 10 dopoldne slovesna i sv. maša na otoku; ob 12 opoldne poklonitev deputacije obč. odbora blejskega in vpisovanje v sprejemno knjigo kraljevega dvora; ob 16 popoldne cerkveni koncert radovljiškega pevskega okrožja v župni cerkvi na Bledu; ob 20 zvečer svečana razsvetljava na jezeru in prižiganje kresov po okoliških hribih." ("Dopisi", *Slovenec*, 14. 8. 1929, št. 183, str. 5).

⁸⁵ "Tjedenski glasi", *Novine*, 25. 8. 1929, št. 34, str. 3.

⁸⁶ Okrajna glavarja (pozneje sreska načelnika) sta bila v Murski Soboti od 4. junija 1920 do 25. novembra 1936 Gašper Lipovšek (nekaj časa je bil tudi civilni komisar), v Dolnji Lendavi pa od 1. junija 1924 do 28. avgusta 1928 Matko Kandrič, za njim pa do 20. februarja 1932 dr. Anton Farčnik (Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 31). Iz članka v *Slovencu*: "Z redom sv. Save IV. razreda: Luka Miklaučič, vladni inšpektor v Sarajevu, dr. Karel Zorec, vladni svetnik v Cetinju, Franc Podboj, okrajni glavar v Litiji, dr. Lovro Bogataj, vladni svetnik v Ljubljani, Gašper Lipovšek, okr. glavar v Murski Soboti, Dragotin Trstenjak, okr. glavar v Konjicah, dr. Anton Farčnik, okr. glavar v Dolnji Lendavi." ("Kaj je novega. Kraljevič Andrej", *Slovenec*, 17. 8. 1929, št. 185, str. 3).

⁸⁷ "Tjedenski glasi", *Novine*, 1. 9. 1929, št. 35, str. 3.

Z redom dvoglavega belega orla I. razreda je bil odlikovan tudi dr. Anton Korošec.⁸⁸

Nova država, nove zastave

"Kjer zastave ne bodo izobešene, tam bo ljudstvo 'tepeno'", je pisalo v kratki novici, objavljeni v časopisu *Domovina* leta 1922. V njem namigujejo na možnost sankcij oziroma disciplinsko odgovornost za pravne osebe, če v Prekmurju in drugod po državi ne bi izobesili jugoslovanskih zastav ob kraljevem rojstnem dnevu: "Pred králeszkim rojstnim dnévom szo sze vöobêszili plakáti, ka vszáka hizsa more zásztave vözobêsziti. Gde zásztave nedo razobêszene, tam lüsztvo dóbi 'batine'".⁸⁹

Protikraljevo oziroma "antikaradordevsko" razpoloženje med mnogimi Madžari v Prekmurju je bilo nadaljevanje nekakšnega antijugoslovanskega sentimenta, ki se je v več oblikah (časopisni in druge oblike tiskov, opredelitve javnih uslužbencev idr.) po 4. juniju 1920 pri večinskem prebivalstvu in oblasteh (!) dojemalo kot madžaronstvo. *Domovina* (*Domovina. Meszecsne novíne za szlovenszki národ*) je bil nekakšen opozicijski časopis, ki je enkrat mesečno med 15. novembrom 1920 in 15. oktobrom 1922 izhajal v Budimpešti. Izdal ga je v Gornjih Petrovcih rojeni Šandor/Aleksander Mikola (1871–1945), madžarski matematik, fizik, publicist in politik, pa tudi član Madžarske akademije znanosti in umetnosti. Pri Slovencih oziroma v Prekmurju je bolj znan kot zagovornik vendske teorije izvora Prekmurcev in Porabcev. Na pariški mirovni konferenci je zastopal madžarske interese⁹⁰, med drugo svetovno vojno pa je na lokalnem nivoju deloval kot predsednik Madžarskega izobraževalnega društva Slovenske krajine (Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület). Tako kot *Düševni list* prvih devet let, je bila tudi *Domovina* tiskana v prekmurškem narečju z madžarskim črkopisom. V mesečniku so bile pogosto objavljene razprave o priključitvi Prekmurja "nazaj k Madžarski", pa tudi versko obarvane in splošne politične, med katere lahko umestimo tudi tiste, povezane s Kraljevino

⁸⁸ "Odlikovani so bili: Z redom dvoglavega belega orla I. razreda: Divizijski general Peter Živkovič, ministrski predsednik, minister notranjih del in častni adjutant Nj. Vel. kralja. Nikola Uzunovič, minister brez portfelja. Dr. Anton Korošec, minister za šume in rude." ("Kaj je novega. Kraljevič Andrej", *Slovenec*, 17. 8. 1929, št. 185, str. 3).

⁸⁹ "Zásztave", *Domovina. Meszecsne novíne za szlovenszki národ*, januar–februar 1922, št. 1–2, str. 14.

⁹⁰ Za potrebe pariške mirovne konference je z madžarskim slavistom Jánosom Melichom napisal knjižico z naslovom *Quelques remarques sur la brochure intitulée: La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič (Nekaj pripomb h knjižici Vprašanje Prekmurja, ki jo je napisal Matija Slavič)*. V njej skupaj z Melichom dokazuje "zmotnost" Slavičevih navedb o slovenskem značaju Prekmurja ("Mikola, Sandor". *Obrazi slovenskih pokrajin*, dosegljivo na: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/it/oseba/mikola-sandor/>, pridobljeno: 30. 6. 2023).

SHS in Karadordeviči, z njimi povezanimi prazniki in praznovanji ter simboli. V *Domovini* so se o novi (jugoslovanski) zastavi kot najbolj izstopajočem državnem simbolu v javnem prostoru v precej sarkastični maniri razpisali tudi julija 1921:

V Soboti in Lendavi je lastnik vsake hiše pod bremenom 6000 kron⁹¹ in bo kaznovan z zaporom, če ne bo izobesil zastave (vszáke hizse poszesznik pod brémenom 6000 koron i "zaprt bos" kastige mogo jugoszlávszke zásztave szpraviti). Mi gotovo vemo, da madžarska oblast nikoli ni izdala takšnega ukaza. Seveda je takrat naše ljudstvo [Slovenci v Prekmurju, op. a.] imelo jarem za vratom, zdaj pa ima svobodo (mnogo kazni plačevati in se pustiti zapreti). Vendar moramo pošteno priznati, da so bile te zastave res potrebne. Ker zdaj klicar z bobnom (máli ritar) prepogosto gre tam po mestu z velikim bobnom. "Bum-bum-bum. Naznanjam, da jutri ta ali pa tisti gospod pride (vrag ve, kdo je) iz Ljubljane, Beograda (ali vrag ve, od kod) z zastavami." In Prekmurski glasnik⁹² tudi prepogosto objavlja te prijazne besede: "sporočamo našim madžaronom", da se najprej zvečer pred tem praznikom izobesijo zastave.⁹³

Maja 1921, ob prazniku sv. Cirila in Metoda, je bila šele druga obletnica združitve z matico. To je bil praznik za vse, razen za v Prekmurju živeče Madžare, kot se lahko razbere iz načrtno plasiranih namigovanj v številnih časopisih, ki so bili v lasti slovenskih uredništev in kapitala. Posebej navijaški so bili v *Prekmurskem glasniku*, ki so ta vseslovanski praznik s Prekmurjem povezali preko zgodovinskih Pribine in Koclja ter Spodnje Panonije.⁹⁴ A bolj kot zgodovinsko vez med slovanskimi narodi so v sporočilnosti praznika izpostavili novo zastavo kot državni simbol, ki naj bi ga madžaroni v Murski Soboti ne priznavali. Na praznični dan naj bi bojkotirali slavlje tako, da so se zadržali na obrobju mesta – ob železniški postaja-

⁹¹ Za primerjavo: letna naročnina na mesečnik *Domovina* na Madžarskem je na dan 31. junij 1921 znašala 40 madžarskih kron K/kr (*magyar korona*): "... za Vögrszki ország 40 koron na léto ..." (*Domovina*, 31. 7. 1921, št. 8, str. 10), na tednik *Prekmurski glasnik* pa 80 kron (*Prekmurski glasnik*, 31. 7. 1921, št. 20, str. 1). Jugoslovanska krona v času Kraljevine SHS od januarja 1919, dokler ni bil uveden dinar. Menjalno razmerje: 1 dinar = 2 K, od 20. januarja 1920 pa 1 dinar = 4 K. Bankovce jugoslovanskih kron so iz obtoka umaknili v obdobju od 15. marca 1920 do 31. marca 1922 ("Jugoslovanska kruna". *Wikiwand*, dosegljivo na: https://www.wikiwand.com/bs/Jugoslovanska_kruna, pridobljeno: 30. 6. 2023).

⁹² *Prekmurski glasnik: neodvisen politični tednik* je izhajal v Murski Soboti od 6. avgusta 1920 do 25. decembra 1921, kasneje pa v Gornji Radgoni do 2. julija 1922. Objave so bile v velikem delu antiklerikalne in izrazito nenaklonjene Kleklu, navsezadnje je izhajal ob podpori ljubljanskih liberalcev.

⁹³ "Dományi glászi. Nóve zásztave", *Domovina*, 31. 7. 1921, št. 8, str. 7.

⁹⁴ "Dné 24. t. m. na spomin prvih naših slovenskih apoštolov sv. Cirila pa Metoda so se vršile po cejloj Jugosláviji razne svečanosti. Za nás Prekmurce je tudi velki svétek té dén. Morávski knéz Pribina (840—861), šteri je tékrát vládao v Dolnji Panoniji, je vse panonske Slovence okoli sébe zbrao, tak, da je njegova držáva bila med Muro in Drávo s Prekmurjom vréd vse od jugozapadne Ogrske pa na Štajerskom do Ptujja." ("Sv. Ciril in Metod", *Prekmurski glasnik*, 29. 5. 1921, št. 11, str. 1).

ji in niso imeli pri sebi jugoslovanskih zastav ali "doma" izobešenih. V članku so se v porogljivem tonu tudi spraševali, če nimajo denarja za (nakup) zastave.⁹⁵

V duhu "Zaščitite države", kot so sredi maja 1921 naslovili obsežen članek v *Prekmurskem glasniku*, so v treh točkah objavili predpis(e) oziroma Zakon o zaščiti države, ki je sledil Obznani in je bil nadaljevanje sprejetja Vidovdanske ustave. Za zasmehovanje države in državnih simbolov, kot je zastava, so bile predvidene visoke denarne kazni (20 do 10.000 kron) in zaporne od 24 ur do treh mesecev.⁹⁶ Na "problem zastav" so se konec julija zajedljivo odzvali v *Domovini*:

Z Jezusovo silo gojijo oni slovensko navdušenost. Tekajo, skačejo, kričijo, pojejo, igrajo ... /.../. Hej, vi pametni Slovenci! Niste slišali, kaj se je zgodilo v Soboti? Ko ste vi zaradi bremena velikih kazni zapovedali izobešanje zastav, so bili nekateri ljudje tako pametni, da so prebarvali madžarske zastave. In kaj se je zgodilo? Padel je dež in spral novo barvo in pokazala se je stara madžarska barva, ki pa je dež ni. Hej vi, preveč pametni Kranjci! Vidite, takšna je ta vaša, s silo narejena navdušenost.⁹⁷

Tolikšne navdušenosti, kot jo je Prekmurje ob praznikih izkazovalo v preteklih letih, po 28. juniju 1921 vsekakor ni bilo več, na kar so opozorili septembra 1923 v narodnosocialističnem tedniku *Naš dom*.⁹⁸

⁹⁵ "Pa ešče nekaj! Naša madžaronska sobočka inteligencija nej samo ka je nej prišla nej k kresi, nej k meši, nego zástave je tudi nej vöobesila. Da so nej prišli na sejmišče – nego so ozdaleč na železniškoj štreki glédali pa šétali – to razmimo; nej so vüпали tá priti ár bi njim goréči düh sv. Cirila in Metoda v glavou pognao krv; no, to nikak ne razmimo, zakoj nemajo zastave ? Nemajo pejnaze?" (Prav tam.).

⁹⁶ "/.../ ali či se je dejanje izvršilo s tem, da se je tiskovina, drugi spis, podoba, zástava ali znák razširjala ali na obče dostopnom kráji nabila ali razstávila. /.../ kaznújejo prestopke té naredbe politična okrajna oblástva, oziroma policijska oblástva, z štrofom od 20 K do 10.000 K ali z záporom od 24 vör do 3 mesecov ali pa z štrofom in z záporom obenem." ("Zaščita držáve", *Prekmurski glasnik*, 15. 5. 1921, št. 9, str. 2).

⁹⁷ "Z gözösovov szilov", *Domovina*, 31. 7. 1921, št. 8, str. 9.

⁹⁸ "Proslava prestolonaslednikovega rojstva se dne 7. t. m. tukaj ni obhajala tako slovesno, kakor bi bilo to umestno in potrebno. Ob 8. uri zjutraj se je zbralo v katoliški cerkvi nekaj uradnikov, učiteljev, častnikov in malo šolskih otrok, stotnija vojakov pa se je postavila v drevored ter oddajala salve pri glavnih delih maše. G. kaplan Horvat je bral mašo v rdečem plašču – barvi veselja – a nismo slišali niti orgelj niti pevcev. Po maši so šolski otroci zapeli 'Bože pravde', potem pa je bil konec slavnosti, ki se je tukaj kljub temu, da so nekatera poslopja vihrale zastave, vendarle klavirno obnesla. Naši 'madžaroni' sigurno niso dobili najboljših vtisov o proslavi tako imenitnih dogodkov kakor je prestolonaslednikovo rojstvo! Kdo je kriv? Sigurno tisti, ki so delali zdaj in že parkrat brez vsakega načrta, brez programa. Povodom tako imenitnega dogodka v naši kraljevi hiši bi bila morala izvesti vsaka hiša v Murski Soboti trobojnico, na predvečer bi moral biti slovesen obhod po mestu z godbo, vzklikanjem in navdušenimi govori, ki bi ljudstvu pojasnili pomen dneva; obhoda bi se morala udeležiti vsa tukajšnja narodno-kulturna društva. Ako bi se bila maša za par dni odložila ter zadostno razglasila, bi bila udeležba odraslih in šolskih otrok lahko velikanska. Orglarja in pevce pa tudi zamoremo, da ne bo v prihodnje v taki priliki treba gdu. Horvatu čitati več tihe maše. 'Bože pravde' naj v cerkvi ne pojejo samo šolski otroci, ampak vsi, ki so v cerkvi in pevci! Vsi poklicani faktorji se združite sedaj v programatičnem delu v ta namen, da se v prihodnje naši državni prazniki ne bodo obhajali več tako klavirno, ker to nam res ni v čast!" ("Murska Sobota", *Naš dom. Narodno-socialističen tednik*, 22. 9. 1923, št. 27, str. 2).

Nova država, skoraj novi spomeniki, nova imena ulic in nov črkopis

Kot regent je Aleksander Slovenijo prvič obiskal med 26. in 29. junijem 1920, zadnji dan svojega obiska se je mudil v Mariboru, kamor je civilni komisar Lipovšek na slovesnost pripeljal deputacijo 25 Prekmurcev s Kleklom na čelu, ki so se poklonili regentu.⁹⁹ Dve leti kasneje, tudi junija, je bila ob Aleksandru na obisku prvič Marija (vmes sta se zaročila in poročila). Vesti, novice in novičke o njunih potovanjih so se znašle na naslovnica jugoslovanskih časopisov. Osem mesecev pred začetkom vojne na jugoslovanskih tleh je bila zadnja kraljeva slovesnost na slovenskih tleh, ko je Peter II. na svoj 17. rojstni dan obiskal Slovenijo in v Ljubljani na Kongresnem trgu odkril 6. septembra 1940 bronast konjeniški spomenik očetu Aleksandru. Gre za delo kiparja Lojzeta Dolinarja, ki so ga Italijani med okupacijo leta 1941 odstranili oziroma detronirali, tako kot njegov spomenik kralja Petra Osvoboditelja pred magistratom, ki so ga prav tako odkrili devet let prej, tudi 6. septembra 1931.

V Prekmurju so bile namere o novih spomenikih v spomin in čast obema kraljema velikopotezne, a ne realizirane, saj postavitve obeležja navadno ni zastonj ali poceni. V Lendavi so v 30. letih skoraj že postavili nov spomenik, potem ko se je ustanovil "Odbor za postavitve spomenika Kralju Petru I. Osvoboditelju" v Dolnji Lendavi¹⁰⁰, po več vaseh pa so v mesecih žalovanja po smrti Aleksandra posadili spominska drevesa. 24. novembra 1934 so v Krogu upe po spomeniku iz brona in kamna opustili ("ker nismo v moči postaviti spomenika iz brona ali kamna, zasadimo to skromno lipo v počastitev Onega, ki nam je uresničil davni naš sen in nam ustvaril državo"¹⁰¹) in skupaj s krajevnim šolskim odborom ter gasilsko četo zasadili lipo, v zemlji pod njo pa tudi časovno kapsulo.¹⁰² Lipi so v podobnih slovesnostih zasadili tudi v Tešanovcih in Gornji

⁹⁹ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 93.

¹⁰⁰ "Odbor za postavitve spomenika Kralju Petru I. Osvoboditelju v Dolnji Lendavi, je prejel od raznih darovalcev Din 43 491. Na obrestih naloženega denarja je narastlo 10.365,40 Din tako, da znašajo skupni dohodki do 1. jan. 1934 53 856,40 Din. Razni izdatki za tiskovine in račune znašajo Din 1.203 35. Čista gotovina s stanjem 1. jan. 1934 znaša tedaj 52.653,05 D." ("Domače vesti", *Murska krajina*, 17. 10. 1934, št. 42, str. 4).

¹⁰¹ "Domače vesti", *Murska krajina*, 2. 12. 1934, št. 49, str. 3.

¹⁰² "Ta lipa pa naj spominja nas vaščane, ki bomo kadarkoli šli mimo nje, na Kraljevo oporoko, to je na njegove zadnje besede: Čuvajte Jugoslavijo! Godba gasilske čete pa je med saditvijo igrala žalostinke in na koncu državno himno. Pod lipo se je zakopala steklenica, v kateri je shranjenih nad 200 podpisov." (Prav tam.)

Lendavi (Grad).¹⁰³ V Murski Soboti so tri mesece po smrti Aleksandra načrtovali postavitev impozantnega spomenika ubitemu kralju:

Spomenik je zamišljen kot nekaj 40 cm jak, 100 cm širok in 12 m visok granitni blok, v katere širše strani bi se vrezal relief glave Viteškega-kralja Aleksandra I. Tla okrog spomenika bi bila v krožni obliki vzdignjena in tlakovana s poliranimi granitnimi ploščami. Granitni pločnik bi imel premer 10 m. Na ta granitni pločnik bi vodili dve granitni stopnici v polkrogu. Druga stranica pločnika bi pa bila obrobljena z živo ograjo (zeleno grmičevje), ki bi se obrezovala v višini 120 cm nad pločnikom in ki bi tvorila obenem ozadje polkrožne kamenite klopi.¹⁰⁴

Občinski odbor je na silvestrovo 1934 ob prisotnosti sreskega načelnika Lipovška kakšnih 30 metrov od mestne bolnišnice (danes stara bolnica, zgrajena leta 1893) posadil dve cipresi, ki sta označevali mesto načrtovanega spomenika.¹⁰⁵

So pa v Murski Soboti na Vidov dan, 28. junija 1936, po načrtih arhitekta Franca Novaka odprli nov – Aleksandrov stadion:

Svečana otvoritev Stadiona Viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja bo dne 28. junija 1936 po najvišjim pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja Petra II. S. K. Mura naproša vsa okoliška društva, da naj ta dan nimajo nobenih prireditev. Udeleženci imajo ugodnost polovične vožnje na vseh državnih železnicah od 24. junija do 3. julija t. l.¹⁰⁶

Svečanega odprtja se je udeležil tudi zastopnik tedanjega jugoslovanskega kralja Petra II., podpolkovnik Milorad Stepanović. Slovesnosti ob odprtju so se

¹⁰³ "Tudi v Tešanovcih so zasadili spominsko lipo. Dne 15. novembra je učiteljstvo tamkajšnje šole v prisotnosti članov krajevnega šolskega odbora in šolske mladine zasadilo spominsko lipo. /.../ Gornja Lendava. Zasaditev lipe. V počastitev spomina blagopok. Viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja, je šol. mladina tuk. narod. šole zasadila v soboto, 24. nov. na šol. dvorišču lipo. Zasaditvi lipe so prisostvovali člani krajev, šol. odbora, zastop. oblast, in ostalo občinstvo. Na prisotne je imel svečanosti primeren nagovor šol. upravitelj Beloglavac Vilibald. Šol. mladina je s tem izkazala svojo iskreno hvaležnost pokojnemu kralju, ki je očetovsko skrbel vedno in povsod, da dobi mladina potrebne nauke in nacionalno vzgojo. Lipa bo pričala poznim rodovom, kako smo cenili in spoštovali svojega blagopok. kralja Aleksandra I., ki nam je prinesel osvobodjenje in nas ujedinil." (Prav tam.)

¹⁰⁴ "V spomin našega Kralja, Mirotvorca", *Murska krajina*, 6. 1. 1935, št. 1, str. 1–2.

¹⁰⁵ "Vsaditev cipres. Občinski odbor v Murski Soboti je na dan sv. Silvestra ob 3. uri popoldne vsadil ob navzočnosti vseh članov dve cipresi na občinski trati, kakih 30 m pred bolnico. Važnemu, a popolnoma tiheemu in skromnemu dogodku, je prisostvoval tudi sreski načelnik g. Lipovšek, komandant mesta, g. Tihomir Lazarevič in žand. major g. Narančič. Občinski predsednik g. Hartner je navzočim pojasnil, kakšen pomen imata zasajeni cipresi. Cipresi sta za sedaj namreč le označenje mesta, kjer se bo postavil spomenik kralju Mirotvorcu. Na krajiščih polkrožne zelene ograje bi rasli zeleni cipresi. /.../ S postavitvijo spomenika bodo pričeli že v tem letu." (Prav tam.)

¹⁰⁶ "Domače vesti. Murska Sobota", *Murska krajina*, 31. 5. 1936, št. 22, str. 3.

udeležili tudi soboški župan Ferdinand (Nándor) Hartner, predstavniki vojske in kraljevi zastopniki, sreski načelnik Gašper Lipovšek ter narodni poslanec, trgovec in industrialec Josip Benko¹⁰⁷. Bil je vse od ustanovitve leta 1924 član Športnega kluba Mura in je tudi sam podprl izgradnjo stadiona. Benko je bil tudi ustanovitelj prvega lovskega društva v Murski Soboti (1922), nekaj let pa tudi njegov načelnik in nato še predsednik Prekmurskega lovskega društva. Zavzemal se je za napredek in uveljavitev načel modernega, urejenega lova, zato je kot lastnik velikih lovišč organiziral vsakoletne zgledne (vzorčne ali učne) love.¹⁰⁸ Kralj Aleksander Prekmurja nikoli ni obiskal, so pa v njegovem imenu in po utečenem protokolu pokrajino ob posebnih dogodkih in obletnicah obiskali vladni predstavniki iz Ljubljane ali Beograda. Pogostejša je bila uradna dvosmerna komunikacija z dvorom v obliki brzojavk in čestitk; ena od teh je kraljeva zahvala oktobra 1924, ko so mu v imenu Benka kot predsednika novo ustanovljene podružnice slovenskega lovskega društva Murska Sobota v Beograd poslali pozdrave.¹⁰⁹

Glavna oziroma središčna ulica v Murski Soboti se je pred 1. svetovno vojno oziroma do avgusta 1919 imenovala Fő utca (madž. Glavna ulica), v 20. letih je bila preimenovana v Aleksandrovo cesto in poimenovanje po kralju so ohranili po njegovi smrti 1934, vse do začetka vojne. Takrat je madžarska oblast ulico preimenovala v Horthyjevo cesto (madž. Horthy Miklós ut).

Z novo državo je v Prekmurje prišel tudi nov uradni jezik (slovenščina), z njim pa tudi črkopis (gajica). V prvih mesecih po združitvi so prekmurske bralce v časopisih opozarjali na spremembe v črkopisu oziroma na zapis črk v slovenščini, ki ima drugačen zapis soglasnikov, posebej šumnikov, kot madžarščina (c in cz – c, cs – č, gy – dj, ly – lj, ny – nj, sz – s, s – š, ty – tj, zs – ž¹¹⁰). Da je nekdanji župan v Veliki Polani od nadrejenih prejel obvestilo v cirilčni črkovni pisavi, ki je ni znal prebrati, misleč, da gre za "judovsko pisavo", ni nič nenavadnega. Obvestilo je poslal nazaj, nakar je – nič kriv, nič dolžan – pre-

¹⁰⁷ "Fotografije ob obisku zastopnika kralja Petra II. Karadordeviča v Murski Soboti ob odprtju Aleksandrovega stadiona" (e-Documenta Pannonica).

¹⁰⁸ Benko, Josip (1889–1945), *Slovenska biografija*, dosegljivo na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017720/>, pridobljeno: 30. 6. 2023.

¹⁰⁹ "Kraljeva zahvala. Na brzojavni pozdrav kralju od lovcev iz Prekmurja, ki so organizirani v prekmurski podružnici "Slov. lovskega društva", je prišla iz Beograda sledeča zahvala: 7. oktobra 1924. Gospod Josip Benko, predsednik podružnice slov. lovskega društva Murska Sobota. – Njegovo Veličanstvo kralj se srčno zahvaljuje za pozdrave, poslane v imenu lovcev iz Prekmurja, zbranih na ustanovnem občnem zboru podružnice slov. lovskega društva. Šef kabinetne pisarne, polnomočni minister." ("Novice", *Murske novine*, 19. 10, 1924, št. 3, str. 2).

¹¹⁰ "Vogrski in slovenski právopis", *Prekmurski glasnik*, 17. 4 1921, št. 5, str. 1.

A. HIRSCHL Murska Sobota.
Aleksandrova cesta 195. prek gosztilne Turka.
Trgovina gotovi modnih moskih oblek.

Fal cena.

Dobro blágo.

Dobra posztrezsba!

Oglas za trgovino z moškimi oblačili A. Hirschl v Murski Soboti na Aleksandrovi cesti 195 leta 1923 (*Dober Pajdás kalendárium 1923* (Murska Sobota, 1922), str. 60 (koledar je do leta 1934 pisan v madžarskem črkopisu))

jel opomin.¹¹¹ Zapis rodbinskega imena oziroma priimka Karadordevič vse do konca 20. let 20. stoletja v prekmurskih tiskih ni bil poenoten oziroma isti. Uredniška politika oziroma politični orientir izdajatelja je vplival na izbiro črkopisa in zapisa (srbskih) imen in priimkov. Tako se pri zapisu Karadordevič še vse do konca 30. let v prekmurskih tiskih pojavlja več različic: Kara Džordža, Karagyorgyevics, Karagjorgjevič, Karadjordjevič, Karadjordjević, Karadjordjevics, pri osebnem imenu Aleksander pa tudi Alexander, Alekszander, Alekxander.¹¹²

Aprila 1941 je prišla vojna, z njo pa "nova stara madžarska oblast". Iz medijev in javnega prostora so, kot drugod po Sloveniji, izginili jugoslovanski prazniki, zakoni in uredbe, posebna slavlja, obletnice in državni simboli. Gajico je zamenjal "stari" črkopis, kralja Aleksandra pa državni regent Horthy. Z njim je glavna ulica v Murski Soboti dobila novo ime. Z njim na oblasti so iz prekmurskih časopisov izginili portreti Karadordevičev in spominski zapisi o njihovi zgodovini ter vladanju. Razplet 2. svetovne vojne je medijsko krajino in spomin na Karadordeviče oblikoval in na novo opredelil. Tako se na naslovnica časopisov za nekaj desetletij pojavijo novi obrazi, ki pišejo novo zgodovino.

Darja Kerec

KARADJORDJEVIĆS AND PREKMURJE

SUMMARY

From January 1919, when the Paris Peace Conference took place, the Slovenian and Hungarian press editors in Prekmurje could hardly keep up with all the events. The rhetoric in newspaper articles was often inflammatory. The

¹¹¹ "Cirilica je tista pisava, štero sta nūcala apoštola sv. Ciril i Metod, kda sta Slovenom glasila i pisala reči bože. To pisavo so obdržali ešče Rusi, Srbi i Bolgari. V V. Polano pride ednok pismo v cirilici od komandov. Bivši župan ar je ne vido, ešče cirilico je mislo ka je židovska pisava i pošlje pismo nazaj komandi z tov opombov! Poštene litere pišite, ne pa židovske. Dobo je kreganje." ("Glasi. Slovenska Krajina. Kak poznajo v Polani cirilico", *Novine*, 23. 9. 1923, št. 38, str. 3).

¹¹² Navedeni primeri zapisov so povzetek najpogostejše objavljenih v citiranih časopisih.

articles published by the (pro-Hungarian) Prekmurje evangelical community were often full of fear of Serbia, the Orthodox faith, and, consequently, the Karadjordjevićs. In the newspaper *Domovina* from Budapest, after the death of King Peter and during Alexander's visits to Paris due to illness, articles hinted at political uncertainty in the kingdom. Jožef Klekl Sr. (1874–1948), for many the "spiritual leader of Prekmurje Slovenes", as a publicist, editor, and publisher of several newspapers, sometimes covertly, but most often openly rejected other religious communities – including Christian ones. The pro-Yugoslav newspapers were mostly full of praise and were positive in their attitude towards the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. In the initial period of unification, people in Prekmurje found it difficult to find their way in a new country, a new identity, and a new script (gajica). All of a sudden, new national and personal holidays (birthdays of the two kings), special celebrations (christenings and weddings), anniversaries, renaming of streets. The organizers and initiators of celebrations and solemn events were the local authorities, political and cultural organizations. Slovenian, Serbian, and Croatian national anthems were sung at school celebrations. There were celebratory masses in the churches. Royal birthdays were national holidays in the Kingdom of SHS and the Kingdom of Yugoslavia (July 12, December 17, September 6). In many companies across the country employees were wondering which national and church holidays were work days off, so in October 1922, an order on holidays was published in the official gazette. In Slovenia, the day of St. Sava (January 27) was celebrated mainly by Serbian residents. Politically motivated incidents often occurred during national holidays and demonstrations. During such events, the *Domovina* newspaper wrote sarcastically about the new (Yugoslav) flag and numerous state and church holidays. Eight months before the start of World War II on Yugoslav soil, the last royal ceremony in Slovenia was held upon the visit to Slovenia by Peter II. on his 17th birthday and on September 6, 1940, in Ljubljana, on the Congress Square (Kongresni trg), he discovered a bronze equestrian monument to his father Alexander. It is the work of the sculptor Lojze Dolinar, who was removed (i. e. dethroned) by the Italians during the occupation in 1941, just like his monument to King Peter the Liberator (Osvoboditelj) in front of the magistrate, which was in a festive manner also discovered nine years earlier, on September 6, 1931.

VIRI IN LITERATURA

Források a Muravidék történetéhez: szöveggyűjtemény = Viri za zgodovino Prekmurja: zbirka dokumentov/ [a dokumentumokat válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetőket és a jegyzeteket írta, dokumente izbrali, priredili za tisk, uvodnike in zapiške pripravili Benczik Gyula ... [et al.]; szerkesztette, uredila Mayer László, Molnár András; fordította, prevedla Magda Berden], Szombathely: Vas Megyei Levéltár = Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár = Arhiv županije Zala, 2008, Köt. 2 = Zv. 2: 1850–1921.

Domoljub. Glasilo Jugoslovanske kmetske zveze – Ljubljana, letnik 1922.

Domovina. Meszecsne novine za szlovenszki národ – Budimpešta, letnik 1921, 1922.

Düševni list – Murska Sobota/Puconci, letnik 1923.

Jugoslavija – Ljubljana, letnik 1919.

Jutro – Ljubljana, letnik 1921, 1923.

Mörszka krajina. Vérsztveni, politicsni i kulturni tjédnik – Markišavci, letnik 1922.

Murska krajina – Murska Sobota, letnik 1934, 1935, 1936.

Murska straža. Glasilo obmejnih Slovencev (Gornja Radgona) – Gornja Radgona, letnik 1922.

Murske novine – Murska Sobota, letnik 1924.

Naš dom. Narodno-socijalističen tednik – Murska Sobota, letnik 1923.

Novine – Murska Sobota/Črenšovci, letnik 1922, 1923, 1928, 1929.

Prekmurski glasnik – Murska Sobota, letnik 1921.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1922, 1923, 1928, 1929.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1919, 1922.

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani – Ljubljana, leto 1922, dosegljivo na: <https://hdl.handle.net/11686/file208>, pridobljeno: 4. 7. 2023.

Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo – Ljubljana, leto 1921, dosegljivo na: <https://hdl.handle.net/11686/file207>, pridobljeno: 4. 7. 2023.

"Benko, Josip (1889–1945)", *Slovenska biografija*, dosegljivo na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017720/>, pridobljeno: 30. 6. 2023.

"Fotografije ob obisku zastopnika kralja Petra II. Karadordevića v Murski Soboti ob odprtju Aleksandrovega stadiona", dosegljivo na: <https://www.documenta-pannonica.si/arhivsko-gradivo/fotografije-ob-obisku-zastopnika-kralja-petra-ii-karadordevica-v-murski-soboti-ob-odprtju-aleksandrovega-stadiona/>, pridobljeno: 30. 6. 2023.

"Jugoslavenska krana". *Wikiwand*, dosegljivo na: https://www.wikiwand.com/bs/Jugoslavenska_kruna, pridobljeno: 30. 6. 2023.

- Milovančev, Nikola**, "Pregled pravoslavnega cerkvenega življenja v Ljubljani od XVII. stoletja do leta 1957. Pravoslavlje v Ljubljani od XVII. stoletja do leta 1918", dosegljivo na: <https://spc-ljubljana.si/zadnje-novice/242-cerkveno-%C5%BEivljenje-v-ljubljani-do-leta-1957>, pridobljeno: 4. 7. 2023.
- "Mikola, Sandor". *Obrazi slovenskih pokrajin*, dosegljivo na: <https://www.obrazislovenskipokrajini.si/it/oseba/mikola-sandor/>, pridobljeno: 30. 6. 2023.

.....

- Dober Pajdás kalendárium 1923* (Murska Sobota, 1922).
- Göncz, László**, *Madžari: kratka zgodovina Madžarov* (Murska Sobota, 2004).
- Göncz, László**, "Načrti avtonomne in upravne organiziranosti Slovenske krajine v obdobju Károlyijeve ljudske republike (od novembra 1918 do marca 1919)", *Studia Historica Slovenica* 21, 3 (2021), str. 727–788.
- Jerič, Ivan**, *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju* (Murska Sobota, 2001).
- Kerec, Darja**, "Prouti tvojemi bližnjemu krivo ne izvedocsi": slika prekmurskega protestantizma v medijih v preteklosti", *Stati inu obstati: revija za vprašanja protestantizma* 16, [št.] 32 (2020), str. 311–331.
- Kokolj, Miroslav**, *Prekmurski Slovenci: od narodne osvoboditve do nacistične okupacije: 1919–1941* (Murska Sobota, 1984).
- Perovšek, Jurij**, "Ljudsko štetje", v: *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*, str. 254 (Ljubljana, 1997).
- Pregled zgodovine Prekmurja: preteklost Prekmurja od prazgodovine do konca 20. stoletja*, ur. Andrej Hozjan [avtorji besedil Janez Balažic ... et al.] (Murska Sobota, 2021).
- Slavič, Matija**, *Prekmurje. Spisal univ. prof. dr. M. Slavič, izvedenec za Prekmurje pri mirovni konferenci v Parizu* (Ljubljana, 1921), dosegljivo na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-OZ2VMUA4>, pridobljeno: 4. 7. 2023.
- Šircelj, Milivoja**, "Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002" (Ljubljana, 2003), dosegljivo na: <https://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf>, pridobljeno: 4. 7. 2023.
- Toš, Marjan**, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude* (Ljubljana, 2012).
- Zastave vibrajó: spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes* (Ljubljana, 1999).

Author: **KEREC Darja**

Ph.D., Associate Professor

University of Ljubljana, Faculty of Education, Department of Preschool Education

Kardeljeva ploščad 16, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **KARADJORDJEVIČS AND PREKMURJE**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 23 (2023), No. 2, pp. 427–458, 112 notes, 4 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Karadjordjevič dynasty, Prekmurje, Orthodoxy, newspapers, state and national holidays, flags, monuments, gajica script

Abstract: The article presents the reactions of public figures in Prekmurje and newspaper articles to the planned and implemented unification of Prekmurje with Croats and Serbs in a new common state (Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes/Kingdom of Yugoslavia). Similar to elsewhere in Slovenia, there was a kind of fear of Serbia and the Orthodox faith among the population and church representatives in Prekmurje, which was personified in the state framework by the royal court with the Karadjordjevičs. Despite the turbulent months until mid-August 1919, there was joy among the majority population (Slovenes), which was also expressed publicly, although perhaps less pompously than in Ljubljana or Maribor. The celebrations of the state holidays with the new national symbols (flag, coat of arms, and anthem) were particularly solemn and sometimes tense. The new state framework also brought changes in the names of streets and roads, but above all, there was a new cultural identity, which, in the face of the difficult establishment of the new school system, was mainly represented by a new script (gajica). For several years gajica was categorically refused in some Hungarian-oriented newspaper editorial offices.